

PRISTUP SUVREMENIH JEZIKOSLOVACA GRAMATIČKOJ I PRAVOPISNOJ NORMI

Krstulović, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:293350>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PRISTUP SUVREMENIH JEZIKOSLOVACA
GRAMATIČKOJ I PRAVOPISNOJ NORMI**

ANDREA KRSTULOVIĆ

Split, 2023.

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Norma i kodifikacija hrvatskoga jezika

ZAVRŠNI RAD

**PRISTUP SUVREMENIH JEZIKOSLOVACA
GRAMATIČKOJ I PRAVOPISNOJ NORMI**

Studentica: Andrea Krstulović

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tanja Brešan Ančić

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metode i ciljevi.....	2
3. Norma hrvatskoga standardnog jezika	3
3.1 Hrvatska jezična politika i <i>Zakon o hrvatskom jeziku</i>	5
4. Međusobni kontakti i sukob stajališta suvremenih jezikoslovaca.....	7
5. Oprečni pristupi normi kao odgovor na zajednička jezična pitanja	8
5.1 Marko Alerić.....	9
5.1.1 <i>Hrvatski u upotrebi</i>	11
5.2 Nives Opačić.....	14
5.3 Mate Kapović, Anđel Starčević i Daliborka Sarić.....	18
6. Izravna međusobna kritika jezikoslovaca	22
7. Interes i razumijevanje šire zajednice	29
8. Zaključak.....	34
9. Sažetak	35
10. Abstract	36
11. Literatura.....	37
12. Internetski izvori	38

1. Uvod

Norma, odnosno svjesna normiranost, kao jedna od temeljnih karakteristika standardnog jezika, često je i tijekom povijesti, a posebno u zadnjih nekoliko godina postala jednim od glavnih uzroka neslaganja i rasprava među jezikoslovcima, što je dovelo i do prijedloga za formiranjem novih oblika zakona. Dok pojedini jezikoslovci naglašavaju da hrvatski jezik nedvojbeno treba biti propisan zakonom, a samim time i pravopisom, rječnikom, gramatikom i ostalim normativnim priručnicima – dakle, strogom normom, njihovi kolege zagovaraju liberalnije mišljenje, odnosno standard vide samo kao jedan od oblika komunikacije, izjednačen sa svim ostalim idiomima jezika, zbog čega nisu zagovornici strogo propisane norme. Ovaj će rad prikazati pristup suvremenih jezikoslovaca jezičnoj normi, njihove zajedničke kontakte, razmišljanja i pogled na jezik općenito te će pružiti uvid u predloženi *Zakon o hrvatskom jeziku*, s pojedinim izdvojenim spornim točkama. Prikazujući oprečne stavove izabranih jezikoslovaca, rad će dati uvid u njihova jezična objašnjenja i prijedloge, razilaženja u stajalištima te izravnu međusobnu kritiku uz nastojanje pronalaska rješenja jezičnih nedoumica kojima bi se široj zajednici trebala približiti često polemična gramatička i pravopisna norma hrvatskog jezika.

2. Metode i ciljevi

Predmet proučavanja ovoga rada različiti su pristupi odabranih suvremenih jezikoslovaca pravopisnoj i gramatičkoj normi hrvatskog jezika. Jezikoslovci čiji će stavovi biti prikazani mogu se podijeliti na, s jedne strane, zagovornike stroge pravopisne i gramatičke norme, odnosno preskriptiviste – Marka Alerića i Nives Opačić te, s druge strane, njihove kolege oprečnih jezičnih stavova – deskriptiviste Matu Kapovića, Anđela Starčevića i Daliborku Sarić. Spomenuti jezikoslovci ciljano su odabrani jer su osobnim prozivkama i kritikama, izraženim prije svega u knjizi spomenutih troje istomišljenika – *Jeziku je svejedno*, a zatim i reakcijama na kritiku, pružili uvid u dva potpuno različita pristupa jezičnoj normi. Jedan od motiva za pisanje ovog rada svakako je i prijedlog novog *Zakona o hrvatskom jeziku*, uzrok trenutnih jezičnih nesuglasica i polemika, koji bi trebao ukazati na sporne elemente hrvatskog pravopisa te potaknuti provođenje hrvatske jezične politike, koja zaostaje u usporedbi s ostalim europskim državama. Na samom početku rada dat će se uvid u normu i normiranje standarda općenito, zatim će se ukratko objasniti hrvatska jezična politika danas te dati uvid u prijedlog novog *Zakona o hrvatskom jeziku* uz njegove ključne odrednice. Nakon toga će se prijeći na glavnu temu, odnosno prikaz stajališta odabranih jezikoslovaca te njihove oprečne pristupe gramatičkoj i pravopisnoj normi tako što će se stavovi jezikoslovaca izložiti zasebno, bez intervencije drugih autora, a zatim će se iznijeti njihove međusobne kritike. Fokus kritike izražen je u knjizi *Jeziku je svejedno*, kojom troje deskriptivista argumentiranim kritikama iznosi svoje neslaganje s pojedinim kolegama preskriptivistima, nakon čega slijedi i reakcija preskriptivista. Kao završno poglavlje prikazat će se u kojoj mjeri govornici hrvatskog jezika prihvaćaju i uopće razumiju jezične zakonitosti. Cilj je ovog rada osvijestiti postojanje različitih pristupa jezičnoj normi, prikazati značajke svakog od njih, na osnovi argumenata odabranih jezikoslovaca dobiti temeljitiji uvid u načine na koje se može promatrati jezik i njegova pravila te, u konačnici, na malom uzorku ispitanika prikazati stavove šire zajednice.

3. Norma hrvatskoga standardnog jezika

Brojni su jezikoslovci tijekom povijesti, putem prikaza normi i normiranja, pokušali dati odgovor na pitanje „Što je hrvatski jezik?“ (Samardžija, 1999: 5). Time se dolazi do odgovora koji bi se, kako navodi autor, mogao sažeti u definiciju koja kaže da je „hrvatski jezik zajednički naziv za sve one južnoslavenske govore ili idiome i za sve na njima zasnovane pisane (književne) jezike kojima su se u prošlosti služili ili se danas služe Hrvati“. Ono što je obuhvaćeno tom definicijom može se, kako ističe Samardžija (1999: 6), „razložiti na troje: na hrvatske organske idiome, na hrvatski standardni jezik i na hrvatske substandardne idiome“. Ističe i u kroatistici najpoznatiju definiciju standardnog jezika, onu Dalibora Brozovića, koja glasi da je „standardni jezik autonoman vid jezika, svjesno normiran i polifunkcionalan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu“ iz čega se mogu izdvojiti „četiri važne lingvističke i sociolingvističke značajke standardnog jezika“ (1999: 7). Prva je od njih *autonomnost*, kojom se ističe „samostalnost standardnog jezika spram bilo kojega organskog idioma ili skupine idioma dotičnog jezika“ iz čega proizlazi činjenica da se hrvatski standardni jezik ne podudara ni s jednim dijalektom hrvatskog jezika, ali ni s jednim od triju hrvatskih narječja. Sljedeća je značajka *svjesna normiranost*, kojom se objašnjava činjenica da se normiranje u standardnom jeziku provodi „svjesno i sustavno odgovarajućim normativnim (preskriptivnim) priručnicima i to u svim dijelovima govorenoga i pisanoga standarda“. Naglašava da se upravo iz tog razloga može reći da je svaki jezik skup normi od kojih svaka normira jedan njegov dio. Norma se definira kao „sustav od govornika prihvaćenih propisa kojima se određuje što je u nekome dijelu idioma ili idiomu pravilno (ispravno, korektno), a što nije“. Razlikuju se dvije vrste normiranja u jeziku: *spontano (ili uzusno) normiranje*, koje je temeljna značajka organskih idioma i *svjesno (ili plansko) normiranje*, koje je temeljna značajka standardnog jezika (Samardžija, 1999: 7). Nakon toga slijedi *polifunkcionalnost* ili *funkcionalna polivalentnost*, kao još jedna važna značajka standardnog jezika kojom se ističe da je standardni jezik „sustav funkcija“ koji omogućava slobodno korištenje u „funkcionalno vrlo različitim komunikacijskim situacijama“. Posljednja je značajka *elastična stabilnost ili gipka postojanost* kojom se ističe „dinamička narav standardnog jezika, koji je u osnovi postojan (stabilan), ali je ta postojanost gipka (elastična) kako bi mogao udovoljavati svim novim komunikacijskim potrebama svojih govornika“ (1999: 8).

Unatoč tomu što, kako navodi Samardžija (1999: 8), danas ne postoji općeprihvaćena klasifikacija (standardno)jezičnih normi, kao takve se mogu izdvojiti: „grafijska (slovopisna), pravopisna (ortografska), fonološka (uključujući i prozodiju), pravogovorna (ortoepska), gramatička ili morfosintaktička (morfološka i sintaktička), leksikosemantička (s tvorbom riječi), stilistička, pragmalingvistička i retorička“.

Radoslav Katičić, kako ističe Samardžija (1999: 119), tvrdi da se „književni jezik može prilagoditi svojem (...) zadatku samo ako se svjesno i strogo normira“. Jedino u tom slučaju jezik može služiti sporazumijevanju „bez prostorne, a po mogućnosti i vremenske, raznolikosti u pismu i kontinuiranom usmenom govoru“. Bez normiranja bi se, objašnjava, „na većem području (...) stvorila takva prostorna raznolikost koja bi smetala preciznom sporazumijevanju“. Upravo zbog toga, kako ističe i Dalibor Brozović, „razvijeno društvo mora imati (...) normu jer mora imati jezični standard“, ali isto tako ističe činjenicu da norma može biti promašena ako je ne prihvati određeni ljudski kolektiv koji sačinjava društvo (1999: 128).

Josip Silić tvrdi da „normu treba promatrati kao statičko-dinamičku pojavu koja je uvjetovana s jedne strane sistemom i s druge strane govorom“. Kao u svakoj, tako i u jezičnoj normi „treba utvrditi kriterije po kojima će se (...) upotreba jezika proglasiti pravilnom, odnosno nepravilnom“. Utvrđeni kriteriji nalažu da jezična upotreba 1) mora biti regularna, 2) mora odgovarati mogućnostima sistema jezika i 3) mora biti društveno odobrena (Samardžija, 1999: 206). Prilikom utvrđivanja pravilnosti, odnosno nepravilnosti jezične upotrebe, Silić ističe kako udio ima i „njezina stabilnost, i njezina tipičnost, i njezina proširenost, i njezina preferiranost, i njezina općeobveznost, i njezino odgovaranje uzusu, i njezino odgovaranje sistemu, i njezina usklađenost s realnim tendencijama razvoja jezika“ (1999: 206).

Ivo Pranjković (2010: 9–16) navodi „temeljna načela jezične pravilnosti“ koja se pojavljuju „u praksi jezičnog planiranja“. Prvo načelo naziva načelom stabilnosti, a njime objašnjava da je pravilnije „ono što je stabilno, postojano“ u jeziku. Drugo je načelo proširenosti, čime želi istaknuti, kako navode Starčević, Kapović i Sarić (2019: 41) da je pravilnije „ono što je proširenije“. Nakon toga slijedi i logičko načelo, odnosno stav da je pravilnije „ono što je u skladu s logičkim mišljenjem“. Četvrto je načelo estetsko (pravilnije je „ono što je ljepše“), zatim pragmatično načelo („pravilnost se ne može znanstveno utemeljiti“), mada je potrebno napomenuti da i sam Pranjković ovo načelo smatra „krajnje radikalnim i pretjeranim“, dok ga, primjerice Starčević, Kapović i Sarić (2019: 41) smatraju osnovama lingvistike. Između ostalog, navodi se i demokratsko načelo, koje objašnjava da je „svačija (...) produkcija jednako

pravilna“, a načelo autoritetnosti da pravilnije je „ono što je u skladu s jezikom književnih uzora“. Pranjković spominje i tradicijsko načelo, zatim načelo jednostavnije realizacije, načelo autohtonosti („pravilnije je domaće, a ne strano“) te načelo produktivnosti („pravilniji je oblik onaj koji dopušta veći broj izvedenicâ“) (Pranjković, 2010: 9–16).

Svi navedeni elementi utvrđivanje jezične pravilnosti određenog izraza čine provjerenim i detaljno analiziranim, ali, s druge strane, uslijed djelomičnog neispunjavanja određenog kriterija, nerijetko propitkivanim, što dovodi do formiranja različitih jezičnih stavova i nesuglasica među jezikoslovcima, čineći tako pojedine jezične oblike predmetom trajne rasprave.

3.1 Hrvatska jezična politika i *Zakon o hrvatskom jeziku*

Suvremeni se jezikoslovci, između ostalog, fokusiraju i na provođenje jezične politike i jezičnih zakona pojedine države. O tome progovara i profesor Mario Grčević u svom članku o jezičnom planiranju i *Zakonu o hrvatskom jeziku*.¹ Različite europske države provode svoju jezičnu politiku, što znači da jezičnom planiranju pristupaju na različite načine. Iako Republika Hrvatska provodi određene jezične zakone, primjerice *Zakon o uporabi jezika i pisama nacionalnih manjina*, ipak „nema zakona koji bi razradio status hrvatskoga jezika koji je Ustavom propisan kao službeni jezik u Republici Hrvatskoj. Republika Hrvatska nema (više) ni nacionalno vijeće zaduženo za hrvatski jezik, niti provodi službeno jezično planiranje kakvo se osmišljava i provodi u većini europskih zemalja“ (Grčević, 2022: 37). Ističe i da je svaka dosadašnja inicijativa koja bi uspostavila hrvatsku jezičnu politiku bila spriječena - prijedlozi za donošenje jezičnog zakona koji bi se ticao hrvatskog jezika (prijedlog Hrvatskih laburista iz 2010. i 2012. te prijedlog Matice hrvatske iz 2013.) kao takvi nisu bili prihvaćeni. Ravnatelj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje smatrao je prijedlog Matice hrvatske nedorađenim te je najavio da će Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje izraditi bolji prijedlog i pokrenuti donošenje *Zakona o jeziku*, što na kraju ipak nije provedeno (Grčević, 2022: 39 - 40). Slijedom događaja, „predsjednik Matice hrvatske, Miro Gavran, obznanio je 10. siječnja 2022. da je Matica hrvatska odlukom Glavnoga odbora u prosincu 2021. pokrenula novu inicijativu za izradbu nacrtu *Zakona o hrvatskom jeziku*“. Pojedini jezikoslovci izrazili su iznimno negativan stav prema toj inicijativi rekavši da „Hrvatskoj ona nipošto ne treba“ (2022: 40). Unatoč tome,

¹ <https://hrcak.srce.hr/281853> (6. 8. 2023.)

budući *Zakon* tema je brojnih aktualnih jezičnih konferencija i rasprava, a jedan od njegovih temeljnih zadataka, obrađen u prvom dijelu Zakona, upravo je objašnjenje i razradba ustavne kategorije hrvatskog jezika kao službenog jezika Republike Hrvatske i Europske unije. Osim promicanja standardnog jezika, *Zakon* je usmjeren i ka promicanju „autohtonih dijalektalnih idioma“ (2022: 41). Drugi bi dio *Zakona* trebao biti posvećen „pravnomu položaju hrvatskoga jezika u pojedinim područjima službene i javne komunikacije“, a temeljno polazište ovog dijela *Zakona* odnosilo bi se na izjavu da „zbog uporabe hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj nitko ne smije biti diskriminiran i da je njegova uporaba pravo građana Republike Hrvatske“ (2022: 41). Profesor Grčević navodi kako bi zakonske jezične odredbe trebale obuhvaćati i jezična pitanja, primjerice ispisivanje zemljopisnih imena Republike Hrvatske. Time se navodi prijedlog da se zemljopisna imena „na službenim natpisima na hrvatskom jeziku ispisuju onako kako se to čini npr. u Registru geografskih imena Republike Hrvatske“. Za prikaz problematike daje primjer grada Rovinja, koji se, iako je hrvatski grad, u službenim dokumentima ispisuje „u dvojezičnoj varijanti“ – Rovinj - Rovigno. Postavlja se pitanje „je li posrijedi mijenjanje hrvatskoga imena i sprječavanje njegove uporabe kao samostalnoga imena (kao rezultat prijašnjih stranačko-političkih trgovina)“ (2022: 43). Nadalje, javlja se i pitanje je li moguće odrediti da se u javnim obavijestima, natpisima i porukama koriste i dijalektalni idiomi ili elementi dijalektalnih idioma hrvatskoga jezika ako se obavijesti odnose na „sadržaje lokalnog karaktera“ (2022: 44). Između ostalog, dotiče se i teme medija pa jednu od točaka zakona vidi i u pitanju „može li se u medijskom prostoru povećati udio sinkroniziranih filmova na hrvatskom jeziku“ te smije li se „pri emitiranju emisija lokalnoga sadržaja poticati uporaba dijalektalnih idioma hrvatskoga jezika“, primjerice, na tragu serije *Naše malo misto* (2022: 45). Treći dio *Zakona o hrvatskom jeziku* trebao bi se baviti osnivanjem nacionalnog stručnog tijela (*Vijeće za hrvatski jezik*) koje bi davalo „mjerodavna mišljenja u svezi sa službenom i javnom uporabom hrvatskoga jezika“, u čijem bi članstvu, između ostalog, trebali biti zastupljeni svi fakulteti koji provode program hrvatskog jezika i književnosti (2022: 45). U završnim bi odredbama *Zakona* trebalo definirati odredbe koje glase da „pri donošenju novih imena institucija i državnih tijela treba priložiti mišljenje Vijeća za hrvatski jezik“, čije bi se mišljenje trebalo tražiti i „pri svakoj promjeni zakonskih odredaba i pri uspostavljanju novih zakonskih odredaba koje se odnose na službenu i javnu uporabu jezika i pisama na području Republike Hrvatske“, ali isto tako i pri dvojabama u vezi norme prilikom lektoriranja (2022: 46). Iako su pojedini jezikoslovci izrazili negativan stav o spomenutom *Zakonu*, drugi ipak misle da bi uvođenje takvog akta omogućilo „sustavan rad na razvoju hrvatskoga nazivlja na svim

područjima i ustrojavanje hrvatske jezične politike i jezičnoga planiranja na državnoj razini“ (2022: 47).

4. Međusobni kontakti i sukob stajališta suvremenih jezikoslovaca

Iako različitih svjetonazora po pitanju jezika, suvremeni jezikoslovci često zajedno sudjeluju u raznim jezičnim raspravama na brojnim konferencijama pa tako i na onima koje se tiču normiranja standarda. Jedna od takvih konferencija pod nazivom „Norma hrvatskoga standardnoga jezika u 21. stoljeću“² održala se u listopadu 2021., na njoj su, između ostalih kolega jezikoslovaca, svoj stav u vezi spomenute teme iznijeli i jezikoslovci čija će stajališta biti analizirana u ovom radu – Marko Alerić, Mate Kapović te Anđel Starčević. Prilikom rasprave o ulozi norme u hrvatskom standardnom jeziku te normiranja novih elemenata jezika, jezikoslovci su, svaki na svoj način, pokušali dati odgovor na često postavljano pitanje – kako uskladiti vječnu potrebu za normiranjem standarda i sveprisutne jezične promjene. Marko Alerić, profesor na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, autor školskih udžbenika i raznih priručnika, stručni suradnik obrazovnog i znanstvenog programa Hrvatske radio-televizije te član Hrvatskoga filološkog društva i Matice hrvatske (Alerić, Gazdić-Alerić, 2013: 5), kao glavni razlog odstupanja od standardnojezične norme ističe nepotpun (i nejasan) opis u normativnim priručnicima, zbog čega se, uslijed zbunjujućih i proturječnih pravila, u govorenom i pisanom jeziku često javljaju jezične nedoumice, što u konačnici dovodi i do slabljenja norme.³ U namjeri da široj javnosti olakša savladavanje jezičnih nedoumica, Alerić pokreće kanal pod nazivom *Jezikomat*⁴, gdje progovara o svakodnevnim jezičnim „dvojbama“, odnosno odabiru „ispravnijeg“ izraza, primjerice – *pismeni* ili *pisani*, *odgojitelj* ili *odgajatelj*, *Bog!* ili *Bok!*... Ističe da je to projekt „koji omogućuje svima koji to žele da se u bilo koje doba (...) i dalje obrazuju u hrvatskom jeziku“, što smatra ključnim za uspješno ovladavanje njime, a taj proces vidi kao cjeloživotno obrazovanje (359 *Pozitivno*, HRT, 22. 5. 2022.). Njegova stajališta u većini slučajeva dijeli i preskriptivistkinja Nives Opačić, umirovljena profesorica Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ali i brojnih drugih fakulteta, koja i dalje aktivno sudjeluje u jezičnim raspravama te svojim priručnicima, člancima i sudjelovanjem u raznim emisijama pojašnjava jezične nedoumice.⁵ S druge pak strane, lingvist Mate Kapović⁶, izvanredni profesor

² <https://www.info.hazu.hr/events/norma-hrvatskoga-standardnoga-jezika-u-21-stoljecu/> (11. 7. 2023.)

³ <https://www.info.hazu.hr/events/norma-hrvatskoga-standardnoga-jezika-u-21-stoljecu/> (11. 7. 2023.)

⁴ <https://www.youtube.com/@jezikomatHR> (13. 7. 2023.)

⁵ <https://www.matica.hr/knjige/autor/245/> (13. 7. 2023.)

⁶ <https://www.matica.hr/knjige/autor/371/> (13. 7. 2023.)

na Odsjeku za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, opire se takvom, preskriptivističkom, pristupu normi (koji naziva i otvoreno ideološkim) te ističe da nije potrebno mijenjati jezični standard, već odnos prema njemu, a na taj način izravno upućuje i kritiku kolegama preskriptivistima, čiji pristup normi ironično naziva „savjetodavljnjem“. Njegove stavove podupire kolega Anđel Starčević, docent na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji umjesto zadiranja u strogu jezičnu normu predlaže promišljanje o načinima koji bi promovirali jezičnu raznolikost, a samim time i smanjili jezičnu diskriminaciju.⁷

5. Oprečni pristupi normi kao odgovor na zajednička jezična pitanja

Uzevši u obzir činjenicu da se ni jedan jezik „ne može normirati jednom za svagda“ te da svaki jezik, neovisno o tome koliko je ustaljen, „ima problema u normativnom pogledu“ jer se u svakom jeziku učestalo javljaju inovacije koje često nisu u skladu s normom (Samardžija, 1999: 183), nije začuđujuće da se formiraju različiti pogledi na jezičnu normu i njezinu prihvaćanje u svakodnevnoj komunikaciji. Upravo se iz tog razloga među jezikoslovcima javljaju nesuglasice oko (ne)prihvaćanja pojedinih jezičnih oblika. Pojedini lingvisti, zagovornici preskriptivizma (čiji je cilj normiranje jezika), ističu da standardni jezik nedvojbeno treba biti propisan zakonom, odnosno strogom normom koje bi se trebalo pridržavati koliko god je moguće, kako bi se izbjegle nejasnoće u komunikaciji i kako bi svi govornici određene države poznavali isti idiom koji je jedno od njihovih zajedničkih obilježja. S druge strane, njihovi kolege deskriptivisti iznose suprotan, liberalniji stav te se protive oštroj jezičnoj normi, pa tako tvrde da, primjerice, ako je istina da se „hrvatski standard susreće na svakom koraku“, nije potpuno jasna iznimno „rigidna norma, koja kao veliki lingvistički problem predstavlja minimalna odstupanja od standarda, a koja su rezultat utjecaja drugih govornikovih varijeteta. (...) Normiranje standarda ne može nikada značiti potpuno normiranje komunikacije, a to znači da je nerazumno očekivati robotski identične oblike jezične proizvodnje.“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 37).

⁷ <https://www.info.hazu.hr/events/norma-hrvatskoga-standardnoga-jezika-u-21-stoljecu/> (11. 7. 2023.)

5.1 Marko Alerić

Kroatist Marko Alerić, kao što je već spomenuto, često se dotiče pitanja norme i pravilne upotrebe standarda. Kao čest gost brojnih znanstvenih skupova, raznih intervjua i jezičnih rasprava, javno iznosi svoje jezične stavove. Uz to, jezične savjete upućene široj zajednici često iskazuje u radijskim i televizijskim emisijama. Kao jedan od svojih najpoznatijih stavova, koji se kosi sa stavovima spomenutih mu kolega, u jednom intervjuu u emisiji *Hrvatski se voli znanjem i srcem*⁸ ističe da hrvatski jezik mora biti propisan pravilima, odnosno zakonom jer „ako je hrvatski jezik vrijednost, a mislim da se svi slažemo da jest, onda on mora biti i tema koja će biti opisana i zakonom“. Također, pojedine definicije hrvatskog jezika smatra pogrešnima pa tako daje za primjer definiciju iz Ustava Republike Hrvatske kojom se hrvatski jezik naziva službenim jezikom u Republici Hrvatskoj. Svoj stav potkrepljuje objašnjenjem da se samo pojam „hrvatski jezik“ ne može nazvati službenim jer taj pojam podrazumijeva „sve mjesne govore, dijalekte, sva narječja, hrvatski standardni jezik, sve govore koji su bili izgovoreni bilo kad u prošlosti (...) i koji će biti izgovoreni u budućnosti“, a izgovaraju ih Hrvati. Tim objašnjenjem upućuje na širinu pojma *hrvatski jezik* čime osvještava važnost korištenja ispravne terminologije. Ističe, dakle, da je jedino ispravno kazati da je hrvatski *standardni jezik* službeni jezik u Republici Hrvatskoj te da bi definiciju u Ustavu trebalo dopuniti. Osim toga, smatra da bi izgradnja jezičnog zakona bila pozitivni poticaj „da se više okrenemo prema gramatici i pravopisu“ i obratimo veću pozornost na važnost i kompleksnost materinskog jezika i tako „njime nastojimo ovladati“. Uz to napominje i da „službena pisana komunikacija“ nedvojbeno mora biti na standardnom jeziku. Ističe i činjenicu da je Europska komisija proglasila materinski jezik „najvažnijom kompetencijom koja je preduvjet za razvoj ostalih ključnih kompetencija“ kao što su komuniciranje na stranom jeziku, matematička i informatička pismenost, poduzetništvo... Kritizira često prisutne riječi iz stranih (posebno engleskog) jezika u službenoj komunikaciji u Republici Hrvatskoj, što oštro osuđuje upozoravajući da službena komunikacija mora biti na standardnom jeziku, a činjenicu da to u Hrvatskoj nije uvijek tako objašnjava mogućim kompleksom „male nacije“ (*Hrvatski se jezik voli znanjem i srcem*, Hrvatska za 5, HRT, 3. 3. 2020.).

Nadalje, u emisiji pod temom *Položaj hrvatskog jezika u javnome prostoru*⁹ ističe da Hrvati moraju imati „jedan jezik koji će (...) svima biti zajednički“ i s kojim se govornici osjećaju

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=s2aGZwNyc0> (9. 6. 2023.)

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=IRsqmoyigwQ> (9. 6. 2023.)

„kao pripadnici šire jezične zajednice“. Taj jezik, s ciljem da ga se nauči, „ima svoje priručnike, gramatiku, rječnik i pravopis“. Tvrdi i da „oni koji se bune protiv standardnog jezika idu linijom manjeg otpora“, što se kosi s mišljenjima odabranih jezikoslovaca koji ne zagovaraju pretjeranu upotrebu jezične norme. Navodi i da je „standardni jezik poklon koji dobivamo kako bismo mogli postati ravnopravni dionici društva u kojem živimo“ jer korištenjem standarda ne postoji mogućnost da netko govori „višim“ ili „nižim“ stilom, već su svi govornici ravnopravni. Osim toga, dakako, upotrebljavanjem standarda, kako ističe, „svima olakšavamo razumijevanje poruke koju želimo poslati“. Ono što ističe kao zanimljivo, ali i vrlo važno jest to da bi „odnos prema hrvatskom jeziku trebao bi biti kao odnos prema stranom jeziku“, odnosno da nam ne bi trebalo biti svejedno što ćemo i kako napisati i izgovoriti, što je, nažalost, čest slučaj u odnosu Hrvata prema materinskom jeziku, posebice kod mlađih generacija kojima je, dakako, fokus postao engleski jezik. Ono što je također važno istaknuti jest to da Alerić, usprkos ponekim rigoroznim stavovima, ipak ne zagovara u potpunosti jezični purizam, što se može zaključiti iz njegove rečenice da „ni u jednom jeziku na svijetu ne postoji apsolutni purizam“ te da je svaki jezik prepun internacionalizama. Ono što ističe kao ključno u svakodnevnoj komunikaciji jest „prepoznati pogrešku te osvijestiti sebi da takvu pogrešku ne učinimo“. Time govornici smanjuju jezične dvojbe te obogaćuju svoj jezik, što je, kako ističe, proces cjeloživotnog učenja (*Položaj hrvatskog jezika u javnome prostoru*, Izdvojeno, Laudato TV, 10. 11. 2020.).

Osim toga, dotiče se i ključne teme – normiranja, pravopisa i gramatika. Ističe da je pravopis „uvijek tema koja zbunjuje“ te da se pojam „hrvatski jezik“ često poistovjećuje s pravopisom, tvrdeći da je on samo sporedna tema, „a ono što je bitno“ je „gramatika i rječnik“, dok pravopis „samo prepisuje način“ na koji pišemo riječi (*Položaj hrvatskog jezika u javnome prostoru*, Izdvojeno, Laudato TV, 10. 11. 2020.).

Upozorava i na „pravopisnu neujednačenost koja je postojala u Hrvatskoj“ te javno kritizira pojedine jezikoslovce zbog nemogućnosti ujedinenja pravopisne norme. U spomenutoj kritici ističe autore Babića, Finku i Moguša za koje navodi da su „komplicirali hrvatskoj javnosti služenje pravopisom i stvarali (...) pravopisnu zbrku koja je nama vrlo štetila“. Zbog toga zagovara pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavljen 2013. jer je „neautorski pravopis“ odnosno „pravopis iza kojeg ne stoji ni jedna (...) struja, nego Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje“ (*Hrvatski se jezik voli znanjem i srcem*, Hrvatska za 5, HRT, 3. 3. 2020.).

Važnost samog jezika potvrđuje upravo činjenicom da se jezik može poistovjetiti s narodom za što navodi da „čak i kad nismo imali državu, imali smo jezik, a često je ta imenica jezik označavala i narod“ (*Hrvatski se jezik voli znanjem i srcem*, Hrvatska za 5, HRT, 3. 3. 2020.).

5.1.1 *Hrvatski u upotrebi*

Zajedno sa suprugom, također kroatisticom, Alerić je u rujnu 2013. objavio jezični priručnik *Hrvatski u upotrebi*. Autori Alerić ističu da su knjigu namijenili vrlo širokoj čitalačkoj publici, odnosno svima onima koji žele poboljšati svoju jezične kompetencije, pozivajući se na „važnost jezične kompetencije u materinskom jeziku“ koju je Europska komisija 2004. proglasila „preduvjetom za sve ostale kompetencije“. Priručnik *Hrvatski u uporabi* sadrži jezične savjete koji se odnose na pojedine nedoumice u suvremenoj standardnojezičnoj normi za čije rješavanje uglavnom nisu dovoljni normativni priručnici poput pravopisa i gramatike. Priručnik je napisan i usklađen s najnovijim pravopisom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Alerić, Gazdić-Alerić, 2013: 7).

Savjeti u priručniku podijeljeni su po razinama te počinju fonološkom razinom – nepostojanim *a*. Navodi se da je do ove glasovne promjene došlo radi olakšavanja izgovora, da bi ga se učinilo prirodnijim, a „napor organa manjim“. Za primjer kod kojeg se često griješi uzima se *filtrar*, riječ koja u hrvatskom jeziku ima nepostojano *a*, pa autori ističu kako bi pravilan oblik bio *filtrar – filtra – filtru*, a ne *filter – filtera – filteru* (2013: 9). Kod nepostojanog *e* navode da pogreške nastaju zbog toga što se „pravila koja vrijede samo za vlastita imena primjenjuju i na opće imenice“, pa se nepostojano *e* nalazi „u pogrešnoj upotrebi i kod općih imenica“, kao u primjeru *prijem – prijma – prijmu* te *kabel – kabla – kablu*, umjesto čega bi trebao stajati ispravan oblik: *prijem – prijema – prijemu* te *kabel – kabela – kabelu* (2013: 13). Što se tiče naveska, autori preporučuju da se upotrijebi: a) „iza pridjeva koji je u rečnici subjekt i dolazi bez imenice (*o dobro me se uvijek govorilo s divljenjem*)“, b) „iza prvoga pridjeva kada dva ili više pridjeva dolaze ispred imenice (*priručnik hrvatskoga standardnog jezika*)“, c) „iza pridjeva koji dolazi iza imenice u svrhu isticanja (*tu poruku uputio sam prijatelju vjernomu*)“, d) „iza prve riječi u skupini dviju riječi od kojih jedna završava, a druga počinje istim suglasnikom kako bi se izbjegao dodir dvaju istih ili sličnih glasova (...) (*uza zakon, iza sna*)“, e) „u dativu navezak *u* (*prilazim dobromu čovjeku*), a u lokativu navezak *e* (*o dobro me čovjeku*)“ (2013: 15). Prijeglas, „(promjena samoglasnika *o* u samoglasnik *e* iza *č, š, č, ć, đ, št, žd, dž, lj, nj, j, c*)“ nepravilno se, kako autori ističu, provodi u imenicama *mišovi, čagljovi*, umjesto pravilnog *miševi, čagljevi*, a

provodi se i tamo gdje ne bi trebao, primjerice u oblicima „*kutevi, srednjeeuropski* umjesto pravilnog *kutovi, srednjoeuropski*“ (2013: 24 -25). Kada se govori o jednačenju po zvučnosti, navode da se pogreške javljaju zbog nerazlikovanja činjenice da postoje razlike u izgovoru i pismu, pa se u pojedinim slučajevima „jednačenje po zvučnosti u pismu pogrešno provodi i tamo gdje do jednačenja po zvučnosti dolazi samo u izgovoru“, zbog čega je pravilno napisati *predsjednik, podsvijest, podšišati*, a ne *pretsjednik, potsvijest, potšišati* (2013: 13). Jednačenje po mjestu tvorbe, kako ističu, „ne provodi se u složenim riječima kada se *n* nalazi na kraju prvoga dijela složenice“ pa je tako pravilno pisati, primjerice, *stranputica, izvanbračni, jedanput*, a ne *stramputica, izvambračni, jedamput* (2013: 30). Što se tiče vokalizacije, odnosno promjene suglasnika *l* u samoglasnik *o*, nije pravilno pisati *primaoc, ronioc, žeteoc, varioc, taoc*. „Pravilno je da te imenice u nominativu završavaju na *-lac*: *primalac, ronilac, talac, žetelac*.“ Takve se imenice u jednini sklanjanju po primjeru *talac, taoca, taocu*, a u množini *taoci, talaca, taocima*. Također, nastavak *-lac* prikladniji je za označavanje stvari, a *-telj* za osobu. Važno je napomenuti i da „imenica *Spasitelj* označava Isusa Krista, a imenica *spasilac* osobu koja spašava u nekoj opasnosti“ (2013: 35). Kod pisanja *ije* i *je* ukazuju na to da se često griješi u pisanju sljedećih riječi: *čovijek* umjesto *čovjek*; *svijetski* umjesto *svjetski*; *mjenjao, promjenio, zamjenio*, umjesto *mijenjao, promijenio, zamijenio*; *cvijećarnica* umjesto *cvjećarnica*; *ljep, lijepši* umjesto *lijep, ljepši*; *svjest, svijesni* umjesto *svijest, svjesni*; *osmjeh, smješiti se* umjesto *osmijeh, smiješiti se* te uvijek i zauvijek umjesto *uvijek i zauvijek*. Zbog toga autori nude određena pravila: 1) „pridjevi koji imaju *-ije* u pozitivu, u komparativu i superlativu imaju *-je* ili *-e*“ (*lijep – ljepši*) 2) ako se u osnovi riječi nalazi korijen *mjera, mjesto, sjesti*, onda je oblik jata *-je* (*zamjerati, presjedati*) 3) „u glagolskim imenicama koje završavaju na *-će* piše se *ije*“ (*dospijeće, umijeće*) 4) „u glagolima koji završavaju na *-avati, -ivati* piše se *-je*“ (*rješavati, ocjenjivati*) (2013: 39 – 40). Što se tiče upotrebe grafema *č* i *ć*, autori ističu da se češće griješi kada se, „u skladu s pravopisnom normom, treba napisati grafem *ć*, nego (...) grafem *č*“. Navode da se suglasnik *č* „javlja u oblicima riječi prema osnovnim suglasnicima *k* i *c*“ pa tako, primjerice, „od oblika *junak* u vokativu nastaje oblik *junače*, a od *zec - zeče*“ (2013: 43). Kao važne ističu i glagole sličnog oblika, a različitog značenja koji često stvaraju pravopisne nedoumice i pogreške, pa tako navode primjer glagola *bojati* i *bojiti*. Glagol *bojati* znači „biti u strahu“, a glagol *bojiti* označava „ostavljati trag boje“. Isto tako, sporna je, kako navode, i konjugacija glagola *zasuti* i *zaspiti* u prezentu. „Glagol *zasuti* u prezentu glasi *zaspem, zaspješ, zaspe, zaspemo, zaspete, zaspu*, a glagol *zaspiti* glasi *zaspim, zaspiš, zaspi, zaspimo, zaspite, zaspe*“ (2013: 51). Osim toga, griješi se i u nepravilnoj upotrebi naglašanih i nenaglašanih oblika glagola *biti* – ističu kako nije pravilno kazati *Budeš išla u grad? Budem.*,

već *Hoćeš li ići u grad? Hoću.* (2013: 61). Što se tiče prezenta drugih glagola, griješi se kod razlikovanja infinitivne i prezentske osnove, zbog čega, kako ističu, nije pravilno upotrijebiti oblik *razbaciva*, već *razbacuje* (2013: 63). Što se tiče sklonidbe imenica, kao sporni se ističu često spomenuti oblici imenica *kći* i *mati*. Naime, kod spomenutih je imenica najčešća pogreška „zamjena nominativa imenice (*kći*) akuzativom (*kćer*)“. Umjesto pravilnog oblika u nominativu (*to je moja kći*), pogrešno se upotrebljava oblik u akuzativu (*to je moja kćer*), dok se umjesto pravilnog oblika u akuzativu (*vidim svoju kćer*) pogrešno upotrebljava oblik u nominativu (*vidim svoju kći*). „Oblik *kćerka* vjerojatno se razvio pod utjecajem imenica ženskog roda koje završavaju na *-ka* (*novinarka*)“ i kao takav nije ispravan. Akuzativ imenice *mati* glasi *mater* (*Vidim svoju mater*), a u ovom se slučaju također često pogrešno zamjenjuju nominativ i akuzativ (2013: 145). Kao čestu pogrešku navode i nesklanjanje imena i prezimena, kako stranih, tako i hrvatskih, pa se može čuti *Poduzeće je zasnovano po direktoru Petar Mijić*, umjesto ispravnog *Petru Mijiću* (2013: 153). Česta je pogreška i izjednačavanje nominativa i vokativa u riječima u kojima ne bi trebali biti poistovječeni. To se može uočiti na primjerima *Hej, dragi prijatelji!*, *Hej, baka!* umjesto ispravnog vokativa *dragi prijatelju* i *bako* (2013: 178). Nadalje, često se griješi i prilikom upotrebe podrijetlom latinskih superlativa kojim se, unatoč tome što su superlativi, pogrešno dodaje predmetak *-naj*. Tako se „umjesto pravilnog *maksimalan*, *minimalan*, *optimalan* javljaju pogrešni oblici *najmaksimalniji*, *najminimalniji*, *najoptimalniji*“ (2013: 237). Od glavnih se brojeva sklanjaju brojevi „*jedan*, *dva*, *tri*, *četiri*, *stotina*, *tisuća*, *milijun* i *milijarda* i svi višesložni brojevi koji završavaju na 1, 2, 3, 4“ (2013: 239). Sklonidba broja *dva*, *tri* i *četiri* „ostatak je dvojine“, što je razlog postojanja zasebne deklinacije. Stoga autori navode kako nije pravilno kazati *Pošao je u kino s tri prijatelja*, već *Pošao je u kino s trima prijateljima* (2013: 246). Autori navode da se griješi i kod upotrebe priloga *nedaleko* i *nedaleko od*. Navode da je pravilno kazati *nedaleko od grada* ili *nedaleko gradu*, a pogrešno *nedaleko grada* (2013: 255). Nadalje, često se prilozima *skoro* i *gotovo* uzimaju kao sinonimi. „Prilog *skoro* je vremenski, a *gotovo* količinski prilog“ pa tako prilog *skoro* znači *ubrzo*, a prilog *gotovo* znači *zamalo* (2013: 260). Isto tako, navode kako pridjev *posljednji* ima vremensko, a *zadnji* prostorno značenje i nije ispravno koristiti jedan umjesto drugog (2013: 262). Nadalje, u izrazima *o tome*, *o pitanju* nije pravilno upotrijebiti prijedlog *po*.

Umjesto prijedloga *po*, ističu da treba upotrijebiti prijedlog *o*, zbog čega ističu nepravilan oblik *opasno po zdravlje* umjesto pravilnog *opasno za zdravlje* (2013: 271). Kao važno ističe se i razlikovanje prijedloga *radi* i *zbog*. „Prijedlog *zbog* upotrebljava se za izražavanje uzroka“ (*otputovao je zbog bolesti*), a prijedlog *radi* „za izražavanje namjere“ (*otputovao je na more*

radi oporavka) (2013: 275). Nadalje, autori navode da se umjesto izraza *na temelju* nepravilno se upotrebljava izraz *temeljem* (*temeljem propisa*), umjesto izraza *u povodu* nepravilno se upotrebljava izraz *povodom* (*povodom izbora*), a umjesto izraza *u skladu s* nepravilno se upotrebljava izraz *sukladno* (*sukladno činjenicama*) (2013: 297). Veznike *pošto i budući da* često se uzima kao sinonime, a oni to nisu. Veznik *pošto* ima vremensko, a *budući da* uzročno značenje (2013: 306). „Veznik *ukoliko* pravilno je upotrebljavati samo u rečenicama u kojima se javlja i veznik *utoliko*“ (*Ukoliko brže dođeš, utoliko ćemo više stići napraviti.*). Veznik ako „dolazi u pogodbenim ili dopusnim rečenicama“ (2013: 308). Prefikse nije pravilno pisati odvojeno od riječi, bez obzira na to jesu li podrijetlom iz hrvatskog ili stranih jezika. Shodno tome, pravilno je pisati: *aerotransport, audiozapis, infrastruktura, fotosinteza, mikroklima, protukandidat...* (2013: 325). Brojni su i primjeri pleonazama koje treba izbjegavati jer donose nepotrebni višak obavijesti, a to su primjerice izrazi: *ja osobno, čak štoviše, najoptimalnije, često puta, sići dolje, zajednički suživot, gradonačelnik grada...* (2013: 338). Kao jedno od posljednjih diskutabilnih pravila izdvaja se položaj zanaglasnica, pa tako autori ističu da nije pravilno pisati, primjerice, *iz njegova srca se razvila radost*, nego *iz njegova se srca razvila radost* ili *iz njegova srca razvila se radost* (2013: 341).

5.2 Nives Opačić

Ugledna hrvatska jezikoslovka Nives Opačić također podupire stav da jezik treba normirati, a najveću pozornost pridaje upravo odnosu prema standardnom jeziku u svakodnevnoj upotrebi, ponajviše njegovom zanemarivanju, o čemu progovara u svojim priručnicima, ali i u raznim emisijama. Jednom je prilikom u emisiji *Jezik i predrasude*¹⁰ istaknula kako je za nju odnos prema jeziku jednak odnosu prema svemu ostalom te da se „sve može izreći tim jezikom ako se čovjek želi malo potruditi pa da izdiferencira te svoje iskaze jer nagore je (...) kad su svi isti, a kod nas se to upravo i događa. Kad vi slušate, recimo, televiziju, oni svi govore kao što govore u svojoj kuhinji. Razgovorni jezik se rabi. Ja nemam ništa protiv razgovornog jezika (...), ali to je otprilike kao da dođete na premijeru u kazalište u nekakvim gumenim čizmama do bedara (...) jer ste baš s ribičije došli. (...) Ne ide jedno s drugim, (...) nema uopće (...) jezičnoga bontona. Međutim, (...) ako ima svakog drugog bontona, (...) zašto ne bi bilo i jezičnog bontona“ (*Jezik i predrasude*, 15. 12. 2015. u Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 255).

¹⁰ <https://radio.hrt.hr/slusaonica/jezik-i-predrasude> (28. 7. 2023.)

Svoj negativan stav u vezi s izbjegavanjem standarda objašnjava izjavom da „čudaci ispadaju oni koji uopće od nekoga traže da se izražava pravilnim standardnim hrvatskim jezikom u javnoj uporabi“, nadodajući da mnogi navode je moguće sporazumjeti se i drukčije. „Takvima obično kažem da se možemo sporazumijevati i šutke, jer postoji i govor tijela, znakovi, tzv. Neverbalna komunikacija. Možemo se, dakle, sporazumijevati a da i ne otvorimo usta.“ (2019: 148).

Svoje jezične stavove, između ostalog, jasno izriče u poznatoj knjizi *Hrvatski u zagradama – globalizacija jezične stranputice*, nastala frustriranošću činjenicom da „mi svoj materinski standardni jezik sami sve češće stavljamo u zagrade kao objašnjenje engleskog izraza (ako i to)“ (Opačić, 2006: 6). Opačić se posebno osvrće na prečestu uporabu anglizama koji su posredstvom medija, kako kaže, hrvatskom jeziku postali prijetnja, što je rezultiralo time da je danas „komunikacija između medija i „konzumenata“ zbog preobilja engleskih riječi i izraza ozbiljno narušena i hrli prema nerazumljivosti, a hrvatski jezik prema neprepoznatljivosti“ (Opačić, 2006: 6). Istaknuti primjeri mogu se svrstati pod purističke težnje, koje su postale meta kritike kolegama drugačijih jezičnih svjetonazora. Tako Opačić izdvaja brojne anglizme koji se u hrvatskom jeziku koriste radije nego hrvatski izrazi, a za to na ironičan način iznosi primjere iz svakodnevne uporabe, primjerice, da se „nešto sprema u *green roomu*, otimaju se za *prime time* (udarni, najgledaniji, elitni termin), *backstage* radi punom parom (jer i to znači zakulisni). (...) Uz *breaking news* (najnovije vijesti) „lako je zamisliti da će sva sila engleskih riječi i fraza poharati TV ekran“. Ističe i vijest sa Svjetskog nogometnog prvenstvu u Njemačkoj 2006., gdje su se sudarila dva reprezentativca. „No to se ni na televiziji ni na tisku nije dogodilo zato što mu je pao mrak na oči, nego je, naravno, nastupio *black out*“ (Opačić, 2006: 29). Kao još jedan u nizu primjera prekomjerne upotrebe anglizama, ali i nelogičnosti i pokazatelja neznanja koja se javljaju s tim, navodi često korišteni *event*, pa tako i brojna „event događanja“ koja je susretala na plakatima, nakon čega se postavlja pitanje „Zar ne znaju da *event* znači *događaj*? Očito ne. A kada bi znali i ostala značenja engl. *eventa*, pitanje je bi li nam ga tako zdušno nudili na svakom koraku. Jer *event* znači i: događaj, slučaj, (...) ishod, rezultat, uvjet (...)“ (Opačić, 2006: 48). Uz brojne druge primjere ističe i često korištenu konstrukciju *last-minute* (u značenju u zadnji trenutak), koja se uočava u izrazima *last-minute putovanja*, *last-minute paketi*, *last-minute trendovi*... (Opačić, 2006: 92). Krivce za bezbroj ovakvih pitanja Opačić pronalazi u samim Hrvatima više nego u svjetskim silama i ističe da hrvatski jezik u javnoj upotrebi iznimno brzo nestaje „ne zato što nam to nameće netko izvana, nego što ga – za volju i ne znam kome – istiskujemo mi sami, Hrvati“. Ovim ističe svoje neslaganje s pojedinim

kolegama općim lingvistima koji „nisu zabrinuti da će engleski jezik „progutati“ jezik srednje veličine kakav je hrvatski“ te naglašava da je „oko sudbine hrvatskog jezika manje optimistična od njih“, ali i da se ne slaže s njima „u trajanju prevlasti engleskog jezika u nas“. Ističe da pojedini lingvisti kažu da prevlast engleskog neće trajati znatno dulje od, primjerice, prevlasti njemačkog, na što ona odgovara činjenicom da je „njemački bio jednim od nametnutih nam jezika (a čim se nešto nametalo, osviješteni su se pojedinci dizali protiv toga)“. Napominje da engleski jezik danas „službeno nitko ne nameće, no on je ovladao medijima, zahvativši (...) najširi sloj – mlade. (...) Uz nedovoljno znanje i svijest o potrebi učenja i čuvanja vlastita jezika (...) američki engleski lako se ukorjenjuje u Hrvatskoj i prilično ubrzano istiskuje hrvatski jezik, a time i naš nacionalni identitet.“ (Opačić, 2006: 197). Svoje stavove koji se tiču prodora anglizama, ali i samog pogleda na hrvatski jezik i ono što se u njegovoj uporabi dopušta zaključuje izjavom da „bi bio apsurd da nakon tolikih stoljeća življenja u drugim državama, kad konačno imamo vlastitu hrvatsku državu, u njoj – zaslugom nas samih – izgubimo vlastiti, hrvatski jezik. Globalizacija je za tu pojavu tek izgovor i traženje dežurnog krivca negdje drugdje i u nekom drugom.“ (Opačić, 2006: 198).

Nadalje, poput ostalih preskriptivista, Opačić konkretnim primjerama pogrešaka iz svakodnevne upotrebe jezika pokušava ukazati na ozbiljnost jezične norme i njezino nepoznavanje. Dotiče se tako i česte preskriptivističke teme pleonazama gdje primjerom osuđuje izraz *oko dvadesetak*, navodeći da „već dvadesetak znači: oko dvadeset, otprilike dvadeset, približno dvadeset; pa ne treba dvaput izricati ono što je već rečeno (Opačić, 2009a: 34). Isto tako kritizira i glagol *skoncentrirati se* te upućuje na njegov pravilan oblik koji glasi *koncentrirati se* navodeći da „ljudi misle da je *koncentrirati se* nesvršen glagol, pa dodavanjem (...) prefiksa misle da će izvesti svršen glagol. No glagol *koncentrirati se* već je ionako dvovidan – dakle po glagolskom vidu i svršen i nesvršen – pa mu ne treba dodavati nikakav prefiks da postane svršen“ (Opačić, 2009a: 100). Zatim prelazi na glagol *kontaktirati*, koji bi se trebao upotrebljavati isključivo s instrumentalom (*kontaktirati s kim*, a ne *kontaktirati koga*). Nadodaje da nije ispravno kazati: *Kontaktirali smo razrednika i pedagoga*, već *Kontaktirali smo s razrednikom i s pedagogom*. Ističe i činjenicu da se oblik s akuzativom toliko „proširio u svakodnevnoj upotrebi da je potpuno zasjenio pravilan oblik“. Navodi da je vjerojatno „pogrešnoj rekaciji kumovao i ovaj put engleski jezik, u kojem vladaju drukčija pravila“ te napominje da smo „ovaj europeizam (koji u sebi već tako i tako ima *kon* od *con*, što i znači *s*), primili u hrvatski jezik mnogo prije nego što se engleski razmahao kao globalni jezik, pa nema razloga da to sada mijenjamo pod utjecajem jezika koji je ovu riječ također posudio iz

latinskoga“ (Opačić, 2009a: 101). Osim toga, progovara i o razlici između prijedloga *iza* i *nakon* – „Prijedlog *iza* ima mjesno značenje i ne valja ga upotrebljavati u vremenskom značenju. Kao prostorni prijedlog, *iza* znači biti sa stražnje strane čega, na drugoj strani: *iza kuće imamo vrt*. To što se u razgovornom jeziku čuje i upotreba ovoga prijedloga u vremenskom značenju ne znači da bi takvu praksu trebalo u standardnom hrvatskom jeziku i ozakoniti.“ (Opačić, 2009a: 83). Dotiče se i često spomenutog i spornog povratnog glagola *zahvaliti se* u značenju ljubaznog odbijanja, a koji se poistovjećuje s glagolom *zahvaliti* kojim se izražava komu hvala. Ističe da nije ispravno „kad naši radijski i televizijski voditelji na kraju emisije kažu: *Zahvaljujemo se svim gostima u studiju*. Budući da im žele reći hvala, trebalo je upotrijebiti glagol *zahvaliti*, a ne *zahvaliti se*.“ (Opačić, 2009a: 229).

Osim toga, Opačić (2014: 115) progovara i „o nekim tvorbenim nelogičnostima“, gdje se osvrće na često korištenu gramatiku Stjepka Težaka i Stjepana Babića, koji kažu da se „trpni glagolski pridjev tvori tako da se infinitivnoj ili (rjeđe) prezentskoj osnovi dodaju nastavci a) -n, -na, -no, -ni, -ne, -na, b) -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena, c) -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena, d) -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta“. Kao prvu kritiku iznosi to što „autori nigdje ne objašnjavaju kada će u tvorbi doći u obzir infinitivna osnova, a kada prezentska pa već i na toj početnoj razini uputa više zbunjuje nego olakšava snalaženje“. Nadalje, kao nejasno ističe i pitanje „kako glasi infinitiv – pa onda i infinitivna osnova – glagola kojima je particip pasiva izveden nastavkom *-en*? *Donesti*? Ili pak *donijeti*?“ Ističe da na ovaj način učenik ne može razumjeti što se u tvorbi zaista dogodilo. Sljedeća se kritika odnosi na, prema njenom mišljenju, pogrešnu definiciju prema kojoj „glagoli *krstiti*, *koristiti*, *prostiti*, (...), *pustiti*, *upropastiti*, *uvrstiti*, *zaprepastiti se* sa svojim složenicama imaju glagolski pridjev trpni na -šten: *kršten*, *iskorišten* *oprošten* (...)“, dok „ostali glagoli na -stiti imaju normalni -šćen: *častiti* – *čašćen*, *čistiti* – *čišćen*, *gostiti* – *gošćen*“. Opačić se pita „čemu uopće onda popis nastavaka za tvorbu (bilo čega), ako dalje više uopće nije relevantan nastavak, nego završetak“ (Opačić, 2014: 116).

Njezino kompletno jezično djelovanje i zalaganje za hrvatski jezik istaknuto primjerima jezičnih pogrešaka iz svakodnevne upotrebe jezika najbolje se može pojmiti njezinom izjavom koja glasi: „Ne volim tražiti pogreške, pogreške nađu mene.“ (*Pola ure kulture*, HRT 1, 18. 9. 2014. u Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 157). S obzirom na oštro zagovaranje jezičnog purizma, Nives Opačić često je „trn u oku“ kolegama deskriptivistima, čija će kritika biti analizirana u nastavku rada.

5.3 Mate Kapović, Anđel Starčević i Daliborka Sarić

Kao što je već spomenuto, pojedini se suvremeni jezikoslovci odnose drugačije prema određenim jezičnim pitanjima i pogledu na normu kao takvu, čime odbacuju izjednačavanje standarda s „pravilnom“, a ostalih idioma s „nepravilnom“ upotrebom jezika. Da bi se shvatio njihov pogled na jezik, potrebno je objasniti čime se u stvari bavi lingvistika. Odgovor na to pitanje u zajedničkoj knjizi *Jeziku je svejedno* daje troje autora – spomenuti Mate Kapović i Anđel Starčević te kolegica Daliborka Sarić, opća lingvistica i viša lektorica na Odsjeku za romanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kako ističu, „cilj je lingvistike opisati i analizirati, tj. objasniti različite aspekte jezika, kao što je primjerice cilj fizike opisati i objasniti funkcioniranje fizičkog svijeta i njegovih zakona. (...) Smisao fizike nije propisivati kako bi fizički zakoni, poput gravitacije, trebali djelovati, nego kako doista djeluju. Isto tako, smisao lingvistike nije propisivati kako bi jezik “trebao” izgledati, nego opis i analiza jezika kakav jest.“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 19). Time Mate Kapović potvrđuje svoj pogled na lingvistiku i normu pojašnjen u knjizi *Čiji je jezik?*. Naglašava, dakle, da lingvistika *opisuje*, a ne *propisuje* te da propisivanje kakav bi jezik trebao biti „nema nikakve veze s lingvistikom“ jer se, kako ističe, „propisivanje pojedinih oblika ne temelji ni na kakvoj znanstvenoj analizi, nego na čistoj proizvoljnosti. Kada se shvati da je cilj lingvistike opis jezika, a ne njegov propis, iz toga lako proizlazi sve ostalo.“ (Kapović, 2011: 13). Nadalje, Kapović (2011: 11) smatra da jedan od glavnih problema koji dovode do pogrešnog shvaćanja lingvistike kao takve leži u pretpostavci mnogih da bi lingvisti trebali propisivati što je „pravilno“ a što „nepravilno“ te kako se smije, a ako ne smije govoriti i pisati. Ističe da takav stav proizlazi iz „slike o jeziku do koje se dolazi u školi“, odnosno isključivo u okviru pojmova „pravilno/nepravilno“ i „ispravno/neispravno“ (2011: 11). Kritizira metodu učenja jezika pri kojoj se „učenicima od malena utuvljuje u glavu da u jeziku postoje neke stvari koje su pravilne, a druge koje su nepravilne“ te se ona, prema njegovom mišljenju, ne može opravdati jer je „znanstveno posve neutemeljena“. Time objašnjava i svoj stav o lingvistima kao „profesionalnim cjepačima dlaka“ (2011: 11). Smatra da je na takav pogled na jezik u Hrvata zasigurno utjecala „puristička histerija“ iz 90-ih godina prošlog stoljeća.

S obzirom na to da bi lingvistika, prema njihovom mišljenju, trebala opisivati, a ne propisivati, pogreškama bi se trebali smatrati samo oni oblici koje nitko ne upotrebljava, a „ako bi se jednog dana počelo tako govoriti, onda bi i to postalo pravilno“ (Kapović, 2011: 13). Osim toga, tvrdi da upravo pogreške i „nelogične stvari“ jezik čine ljudskim. Inzistiranje pojedinih lingvista na

određenim ispravnim i neispravnim oblicima riječi Kapović smatra „komičnim neznanjem iz samih osnova lingvistike“ jer su zapostavili pojam arbitrarnosti jezičnog znaka. Navodi za primjer da su riječi *sumlja* i *sumnja* obje ispravne i jednako vrijedne, „jedina razlika je što jedna pripada standardu, a druga ne“ (Kapović, 2011: 13). Takav stav kasnije potvrđuje i preostalih dvoje autora spomenute knjige istaknuvši da „nijedan standardni varijetet, pa tako niti hrvatski, ne može profitirati od protivljenja uobičajenim ljudskim kognitivnim mehanizmima“ (2019: 274). Tome u prilog ide i Kapovićev stav da se govornicima određenog jezika ne treba napominjati da svoj jezik govore „nepravilno“ samo zato što pojedine riječi ne poznaju ili ih upotrebljavaju u drugačijem značenju, a izjavu da se „nekoć bolje govorilo“ vidi kao čisto „prodavanje magle“ uz komentar da je „potrebna poprilična drskost da biste nekoga išli uvjeravati da ne zna govoriti svoj jezik“ (Kapović, 2011: 38).

Nadalje, troje deskriptivista veliki interes pokazuje upravo prema njegovanju govornog jezika ističući da je on „u svojim različitim oblicima osnovni i organski idiom koji prethodi svim standardnim idiomima, koji su uvijek u velikoj mjeri umjetni“ (2019: 262). Nadalje, „govorni je jezik jednako jezik kao i pisani – dapače, govorni jezik prethodi pisanom i korpus mu je nužno daleko veći i češći“ (2019: 263). Upravo zbog toga smatraju da „formalna poduka standardnog dijalekta (...) ne bi trebala biti preskriptivistička“. Primjerice, ako se napomene „da je oblik *sa mno*m standardan (tj. onaj koji se upotrebljava u službenim dokumentima, na javnoj televiziji u informativnim emisijama i sl.), a da oblici *z menom/sa menon* to nisu, to nije nužno preskriptivizam“. To je, naime, samo „opis činjeničnog stanja“ jer se „trenutno u priručnicima standardnog varijeteta propisuje samo *sa mno*m, dok se ostale varijante smatraju dijalektalnim, čega su govornici u pravilu i svjesni“. S druge strane, „ako se to poučavanje radi na neznanstven (...) način, npr. tako da se oblik *sa menon* proglašava inherentno nepravilnim, krivim, nelogičnim, (...) nehrvatskim i sl., to onda jest preskriptivizam“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 34).

Iako se često, kako je ranije istaknula i Opačić, „poteže argument da je standardni dijalekt (kao sredstvo nadlokalne komunikacije) nužno potreban“, spomenuti lingvisti nude primjer stanovnika iz Bednje kao područja izrazitog dijalekta. Iako mnogi, a posebice preskriptivisti, tvrde da će Hrvati „imati problem s razumijevanjem govornika iz Bednje ako govori svojim lokalnim govorom“, napominju da „nije točno da bi Bednjanci izvan svog lokalnog područja govorili svojim lokalnim govorom da ne postoji standard. To jednostavno nije realna situacija (...)“ jer „čak i kada eksplicitan i službeni standard ne postoji, komunikacija se, ako govornici

imaju za tim volje, uvijek ostvaruje – kao i voda, uvijek će naći svoj put“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 31). U prilog tome ide i činjenica da su jezici tisućama godina funkcionirali bez pravopisa, gramatika i lingvisti (2011: 11). Iako priznaje „da je modernom društvu nedvojbeno potreban neki oblik standardnog, odnosno službenog jezika iz funkcionalnih razloga,“ koji će služiti kao neutralno sredstvo sporazumijevanja, ističe da bi standard trebao biti „pomoćno sredstvo komunikacije“, međutim, jasno je da se ipak promatra kao više od toga. Problem se javlja u tome što „standard kao službeni jezik postaje zapravo i jedini legitimni jezik prema kojem se sve ostalo prosuđuje“ (Kapović, 2011: 58). Stav da se ostali oblici jezika, različiti od standarda, ne trebaju prosuđivati i okarakterizirati kao pogrešni ističe činjenicom da „svaka standardizacija sa sobom donosi preskripciju, tj. propis i određen odabir normi“. Svoje tvrdnje potkrepljuje primjerom da iako je, primjerice, „opravdano službeno propisivanje metričkog sustava, (...) ne znači da su zato mjere poput metra i kilometra jedine “ispravne”, a da su mjere poput palca, stope, lige ili milje na neki način intrinzično i inherentno “neispravne” ili “pogrešne” – one jednostavno u nekim zemljama u nekom povijesnom trenutku nisu službene mjerne jedinice“. Takav pogled na jezik autore dovodi do zaključka da „oblici koji nisu standardni (kao npr. naše *oću, neam*, gen. mn. *vratiju* ili *iću/budem ić/bum išel*) nisu nepravilni, neispravni ili pogrešni, nego jednostavno zbog izvanjezičnih razloga formalno nisu dio standarda (za razliku od *hoću, nemam*, gen. mn. *vrata* i *ići ću/budem išao*) (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 23). Na to se nadovezuje i slikovito objašnjenje Anđela Starčevića koji tvrdi da to što smo se „odлучili za zelene kutije u nekoj tvornici, ne znači da je plava boja sama po sebi pogrešna“ (Kapović, 2011: 55).

Nadalje, navodi se nerijetko korišteni argument „logike“ kada se govori o jeziku, tvrdeći da se pritom zaboravlja da jezik ne mora slijediti zakone logike. Uzevši za primjer često korišteni pridjev *najoptimalniji*, Kapović ističe kako bi mnogi preskriptivisti istaknuli da je upotreba ovog oblika netočna ne samo u standardu, nego u jeziku općenito jer „nije logična“ s obzirom na to da latinski *optimus* već znači *najbolji*. Nastavlja da upravo takvi „zaboravljaju da je (...) bezobrazno ljudima govoriti i nametati kako bi trebali govoriti. Ako tko želi, izražajnosti ili efekta radi, govoriti najoptimalniji, zašto to ne bi rekao? Zašto bi značenje te riječi na latinskom bilo bitnije od onoga kako se ta riječ danas upotrebljava?“. Također ističe i da, osim toga, „ta riječ u hrvatskom, bez obzira na svoje porijeklo, oblikom sasvim očito nije superlativ, a teroriziranja o tome mogu li se od toga napraviti komparativ (*optimalniji*) i superlativ (*najoptimalniji*) na osnovi nekakve „logike“ nemaju smisla“ (Kapović, 2011: 41).

Što se tiče, kako ističe, popularnog mišljenja da se jezik (posebice mladih) kvari, a osvrćući se i na promjene jezika kroz vrijeme uslijed dodira s drugim jezicima, Kapović tvrdi da „nije jezik jabuka da se pokvari“ (Kapović, 2011: 15). Ističe da je takav stav zabrinjavajuć ukoliko se čuje od stručnjaka, odnosno ljudi koji bi se jezikom trebali znanstveno baviti. Navodi i da je stav o „kvarenju“ jezika često povezan s purističkim stavovima, primjerice kritikom mnoštva engleskih posuđenica u hrvatskom jeziku (čega se često dotiče Nives Opačić, zbog čega Kapović ističe da „itekako zna zastraniti u nepotrebni preskriptivizam“ (2011: 39)), a takve stavove povezuje s uobičajenim stavovima „da je prije sve bilo bolje, da su se mladi dizali starijima u tramvaju, da je hrana bila ukusnija, nogomet bolji...“ (Kapović, 2011: 16). S druge strane, ističe (2011: 16) da nije znanstveno opravdana ni teorija da se jezik poboljšava, odnosno usavršava jer se „jezik ne kvari – jezik se mijenja. U tome nema ništa posebno dobro ni loše.“.

Potaknut tim razmišljanjima, osvrće se i na jezični purizam, odnosno težnju ka uklanjanju stranih elemenata iz književnog jezika, kako bi se, kako navodi, očuvala izvornost i „čistoća“ jezika. Svoje neslaganje s puristima i njihov odlazak u ekstreme objašnjava rečenicom da je jezični purizam „zapravo brojenje krvnih zrnaca riječima“ (Kapović, 2011: 81). Hrvatska ima dugu purističku tradiciju, koja seže u 19. stoljeće, a svoj vrhunac i ekstrem doseže za vrijeme NDH kao rezultat nacionalističke politike, kada je, kako i sam Kapović (2011: 89) navodi, *fotografija* postala *svjetlopis*, *telefon* je postao *brzoglas*, a *radio krugoval*. Danas su takve težnje nestale, a pozornost purista uglavnom se usmjerila na internacionalizme i posuđenice, u najvećoj mjeri anglizme. U hrvatskom standardu primjeri purizma bili bi *zrakoplov* (*avion*), *zračna luka* (*aerodrom*), *računalo* (*kompjuter*)... Osvrće se i na posuđenice izrazivši stav da se kod jezičnog purizma ne može govoriti o „korisnim“ (primjerice *internet* ili *stereo* jer označavaju nešto novo) i „nekorisnim“ (*stejdž*, *event*, *selebriti* jer već postoje riječi za to) posuđenicama, već da se jezično posuđivanje svjesno, a češće nesvjesno, jednostavno događa, pri čemu se ne vodi računa postoji li već u jeziku u koji se posuđuje određeni izraz za nešto ili ne. Napominje i da je prihvaćanje posuđenica uvelike obogatilo današnji leksik jer „da se u prošlosti gledalo tako kao što neki danas gledaju na jezično posuđivanje, ne bismo danas imali *krevet*, nego bismo imali samo *postelju*, ne bismo imali *cipelu*, nego bismo imali samo *postolu* ili *crevlju* (...), ne bismo imali *boju* (iz turskog), *farbu* (iz njemačkog) i *pituru* (iz talijanskog), nego samo *cvijet* i *mast* (koje su prije značile *boja*)“ (Kapović, 2011: 89).

Na aktualno i često postavljano pitanje, bilo od laika, bilo od stručnjaka – čemu toliko rasprava i nedoumica oko pravopisa i zašto postoji više pravopisa, Kapović daje više odgovora. Kao prvo ističe, kako i sam kaže, možda i najmanje bitan razlog – cjepidlačenje jer „neki

jezikoslovci vole raditi od muhe slona pa pretjeruju oko pravopisnih zavrzlama, što se pretvara u velike sporove koji to doista ne bi trebali biti“. Druga su dva razloga, koja ističe kao ključna, ipak ozbiljnija od prvog. Kao jedan od vrlo bitnih razloga za brojna izdanja i brojne različite pravopise otvoreno ističe novac. „Izlišno je uopće spominjati da takvo što nije od pretjerane koristi za standardni jezik i njegove korisnike, nego samo za džepove pravopisaca i, još više, izdavača.“ (Kapović, 2011: 114). Kao treći razlog navodi pitanje ideologije jer je, kako i sam naglašava, pravopis jedno od područja u kojima se izražavaju određeni društveni stavovi. To potkrepljuje primjerima koji se podudaraju i s onima koji se tiču jezičnog purizma: upotreba varijante *greška* ili *grješka* ili pak *ne ću* ili *neću* govori o tome „jesmo li pravi Hrvati ili ne“ (Kapović, 2011: 115). Uz Kapovićevu kritiku, Starčević i Sarić (2019: 40) iznose i negativan stav prema jezičnim savjetnicima koji „svojim progonima varijabilnih oblika ne mogu nikako pomoći nekome da sastavi koherentniji tekst“, a s obzirom na to da je, prema njihovom mišljenju, većina stanovništva usvojila formu „standardnog dijalekta na visokoj razini (pogotovo zanemare li se pravopisne začkoljice kao *č/ć* i *ije/je*)“, smatraju da „preskriptivisti, u kroničnom nedostatku realnog materijala i realnih potreba za podukom odraslog matičnog stanovništva, moraju stalno izmišljati nove pseudoprobleme i nove jezične „pogreške“ koje bi navodno trebalo ispraviti jer su „velika prijetnja“ komunikaciji i društvenom poretku“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 40).

Izrazivši protivljenje normativnim težnjama, autori zaključuju da nema pretjeranog razloga za brigu jer se svaki pojedini govornik nekog jezika drži pravila toga jezika, „koja se nalaze u ljudskom umu, a ne u normativnim gramatikama“, premda sami govornici uglavnom toga nisu ni svjesni. Govornik je, kako navode, uvijek u pravu i ne može ne znati svoj jezik. Napominju, dakle, da „jezik pripada svojim govornicima, a ne samozvanim autoritetima koji žele njime upravljati“ (2011: 80).

6. Izravna međusobna kritika jezikoslovaca

Evidentno suprotan pristup spomenutih jezikoslovaca jezičnoj normi uvelike se očituje i izravnom kritikom koju Mate Kapović, Anđel Starčević i Daliborka Sarić upućuju upravo Marku Aleriću. Jedna od glavnih izravnih kritika tiče se Alerićevog doprinosa emisiji *Hrvatski naš svagdašnji*, u kojoj iznosi stav da je standardni jezik „onaj oblik hrvatskog jezika koji je svima čudan“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 100). S obzirom na to da se ovaj komentar

odnosi na pojedine naglaske hrvatskog standardnog jezika koji se često ne podudaraju s uzusom, troje autora ističe da to što je govornicima svaki izgovor koji nije njihov čudan „nema nikakve veze sa standardnošću toga izgovora“ te da upravo Alerić „iako (...) zagovara vrlo ekstremnu i neostvarivu upotrebu standarda, sâm zapravo očito ne zna izgovoriti, čak ni u izdvojenim riječima, strogo standardne oblike (...), nego samo, na tipičan način zagrebačkih govornika, aproksimira književni naglasak mijenjajući mjesto naglasaka“ u pojedinim oblicima (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 100). Kritika Alerića nastavlja se izjavom da je „u njegovom komercijalnom interesu da se (...) ideologija na jezičnom tržištu održi“ te time „slušatelje pod krinkom „interesa za jezik“ otvoreno poziva na (...) neracionalno fokusiranje na jezičnu formu u potrazi za nestandardnim oblicima koje kategorizira kao pogreške“, čime narodu prebacuje odgovornost za opstanak hrvatskog jezika, a čiji govornici nesvjesno postaju „robovi i doušnici hiperstandarda“ (2019: 160).

Nadalje, autori kritiziraju i Alerićeve „hiperbole koje koristi u retoričke svrhe“, odnosno preuveličavanje jezičnih pogrešaka vidljivih u internetskim tekstovima, nad čime, kako navode (2019: 163), Alerić „skandalizira“, posebno kada navodi da je riječ o „potpunoj nerazumljivosti tekstova“. Kritika je, uz samog Alerića, upućena i njegovoj supruzi, odnosno određenim primjerima i oblicima u njihovom, ranije spomenutom, zajedničkom savjetniku *Hrvatski u upotrebi*, u kojem su Starčević, Kapović i Sarić naišli na brojne „nelogičnosti“ i neslaganja. Kao jedno od prvih navode njihovo kritiziranje oblika zamjenice *šta* koji se promatra kao srbizam, a samim time kao „nešto politički nekorektno“, na što Starčević, Kapović i Sarić (2019: 49) odgovaraju da je spomenuti oblik *šta* „nadregionalni oblik koji se javlja u govornoj aproksimaciji standarda i koji u običnoj svakodnevnoj komunikaciji, čak i u najslužbenijim okolnostima“ te time „ne izaziva nikakvu negativnu pozornost“. Nadalje, navode (2019: 223) da autori Alerić „bez objašnjenja zabranjuju glagol *bójati* u značenju ‘farbati, piturati’ i zagovaraju *bojiti* kao jedini pravilan u standardnom dijalektu“. Iako je oblik *bojiti* stariji, „danas zvuči knjiški/formalno i pomalo je zastario. Nema nikakvog razloga da se tu pošto-poto zabranjuje mlađi ali uobičajeni oblik *bójati*.“. Kritika zagovaranja starijih i složenijih oblika nastavlja se na primjeru favoriziranja veznika *budući da* pred oblikom *budući*, prilikom čega Alerić i Gazdić-Alerić „pribjegavaju (...) neuvjerljivim objašnjenjima o tobožnjim promjenama značenja (i impliciranom nerazumijevanju poruke)“. Kritizirani autori, kako izdvajaju Starčević, Kapović i Sarić (2019: 239), navode da „riječ *da* u uzročnom vezniku *budući da* nije pravilno izostaviti jer tada dolazi do promjene značenja. Umjesto uzročnoga veznika *budući da* dobivamo pridjev *budući*, koji znači ‘ono što će tek biti’“ pa tako, primjerice, umjesto rečenice

„*Budući da meteorolozi najavljuju toplo ljeto...*, u kojoj je budući da uzročni veznik“, rečenica bi mogla glasiti: „*Budući meteorolozi najavljuju toplo ljeto...*, u kojoj je riječ *budući* pridjev i označava ‘one koji će meteorolozi tek postati’“. Kao odgovor na to, Starčević, Kapović i Sarić (2019: 239) ističu da se ta ideja čini gotovo nemogućom, a da se to i dogodi, „ostatak rečenice i kontekst bi jasno pokazali na što se misli“. Tome autori nadodaju da „govornici ipak nisu tolike trube kakvima ih se ovdje portretira. Jedna je stvar biti konzervativan i preferirati da se u standardu zadrže stariji jezični oblici, (...) ali stvarno nema smisla pretvarati se da su mlađi jezični oblici nerazumljivi ili sami po sebi sporni samo zato što (još) nisu nužno standardni.“ (2019: 240). Nadalje, kritika se dotiče i već spomenutog inzistiranja na razlikovanju pridjeva *posljednji* i *zadnji*, odnosno odvajanja vremenskog od prostornog značenja, nastala, prema mišljenju Starčevića, Kapovića i Sarić (2019: 274) zbog „zaslijepljenosti doslovnošću i monosemonimijom“. Ta se, kako je nazivaju, „preskriptivistička bezumnost“ (2019: 283) može protumačiti i navođenjem jedinih „dopuštenih“ značenja pojedinih glagola koje Alerić i Gazdić-Alerić ističu u svom jezičnom savjetniku, odstupanjem od čega se, prema mišljenju autorâ Alerić, može „prenijeti drugačiji sadržaj od onog koji smo htjeli“. Riječ je o glagolima „*upaliti* (‘učiniti da što počne gorjeti, zapaliti’), *uključiti* (‘staviti u upotrebu, učiniti da radi’), *ugasiti* (‘učiniti da vatra ili plamen prestane gorjeti’), *isključiti* (‘prekinuti upotrebu, učiniti da ne radi’), *obući* (‘odjenuti se, staviti odjeću’), *obuti* (‘navući na noge, nazuti’), *smanjiti* (‘učiniti nekoga/nešto manjim’) i utišati, stišati (‘smanjiti buku’)“. Starčević, Kapović i Sarić (2019: 282) na ironičan način iznose svoje neslaganje s navedenim pravilima navodeći kako nije ispravno kazati *smanjiti televizor*, već *stišati zvuk na televizoru* „da se koji jadni govornik ne bi slučajno zabunio i krenuo tražiti način kako fizički učiniti televizor manjim“. Nadalje, „računalo ili televizor se nikako ne smije *upaliti* jer nije zgodno da se u kući igramo otvorenom vatrom. Treba ga, dakle, *uključiti* (iako to mi ostali, neuki puk, obično upotrebljavamo u značenju ‘uključiti u struju’, unatoč tome što tu nema nikakvog ključa). (...) Zanima nas kako dotični autori postupaju s automobilom – *pale* li auto ili ga pak jedini *uključuju* jer *upaliti* auto znači ‘učiniti da automobil počne gorjeti’?“. Ističu kako autorima Alerić „ne odgovara (...) niti *Obuci cipele!*, nego isključivo *Obuj cipele!*, vjerojatno jer su im poznati mnogi nesretni slučajevi u kojima su dobronamjerni primatelji prve poruke cipele stavljali na uši, ruke i ramena, pokušavajući udovoljiti neobičnom zahtjevu“ (2019: 283). Sljedeća se kritika odnosi na već spomenutu konstrukciju *ukoliko – utoliko*, odnosno na tvrdnju autora koji „proizvoljnim preskriptivističkim paralelizmom“ navode da u rečenici ne može stajati veznik *ukoliko* ako paralelno ne dolazi i *utoliko*. „*Budući da su rečenice s uparenima ukoliko – utoliko* danas prilično rijetke, a veznik *ukoliko* sasvim dobro funkcionira kao pogodbeni veznik u formalnijem

stilu, nije jasno u čemu je zapravo problem – osim neosnovanih ideologija tradicije i simetrije.“ Navode da je ogledni primjer u savjetniku autora Alerić *Ukoliko krenemo na vrijeme, utoliko ćemo na vrijeme i stići*, „izricanje pogodbe (...), a ne poredbe“ iz čega Starčević, Kapović i Sarić (2019: 288) zaključuju da ni „sami autori ne znaju sa sigurnošću ponuditi ovjerenu poredbenu rečenicu s *ukoliko – utoliko*“, već „mehanički uguravaju *utoliko* u glavnu rečenicu kako bi zadovoljili svoje pravilo“. Sljedeći slučaj koji se navodi odnosi se na oblike pridjeva *uskrnsni/uskršnji* te Alerićevo podupiranje isključivo oblika *uskrnsni*, popraćeno objašnjenjem da pridjev dolazi od imenice *Uskrs*, dodavanjem nastavka *-ni* te da stoga „nema nema nikakvog razloga da se (...) *s* mijenja u *š*, odnosno da se provodi jednačenje po mjestu tvorbe“. Na to Starčević, Kapović i Sarić (2019: 291) odgovaraju kako „ne treba biti genijalac da bi se shvatilo da rečeni savjet nema nimalo smisla. (...) Uopće se ne argumentira zašto bi se dodavao samo taj sufiks i zašto bi sufiks *-nji* bio „nepravilan“, osim što se kaže da nema potrebe da se provodi jednačenje po mjestu tvorbe (a kada onda *ima* potrebe za bilo kakvim jednačenjima – kada se poslože zvijezde?)“. Oblik *uskršnji* spomenuti autori stoga ne vide kao nepravilan, već tvrde da je riječ isključivo o „preskriptivističkoj ideologiji monosemije“ te da je, naprotiv, taj oblik u govornom jeziku češći od oblika *uskrnsni* (2019: 292). Osvrću se i na, kako Alerić ističe, „nepravilnu“ upotrebu različitih oblika *bi* za sva lica u kondicionalu (umjesto, primjerice, *bih* i *bismo*), a predlažu informiranje o tome „da je standardni oblik *bismo* (a da je *bi* razgovorni/nestandardni oblik)“. Ističu i da „takve općepoznate banalije poput *bih/bismo*, za koje se pretpostavlja da ih govornici prepoznaju kao standardne jer ih se npr. sjećaju iz škole i viđaju u službenoj upotrebi, (...) uparaju s potpuno nerazumnim preskriptivističkim zahtjevima, kojima se na taj način, paralelizmom s poznatim morfološkim trivijalijama, pokušava dati legitimitet“ (2019: 317).

Uz Marka Alerića, kritika je na više načina upućena i Nives Opačić, također zagovornici preskriptivizma, kojoj Starčević, Kapović i Sarić kao glavnu kritiku izdvajaju konzervativan stav u jeziku, odnosno „povezanost političke konzervativnosti“ s jezičnim konzervatizmom (2019: 132). Uz to nadodaju i da su su aktivni preskriptivisti, poput Opačić, „obično i konzervativci politički gledano“ te da su općenito „ljudi desne orijentacije u pravilu preskriptivisti/puristi“ (2019: 135). Na njezinu, već spomenutu, oštru kritiku izbjegavanja standarda u svakodnevnoj upotrebi jezika, Starčević, Kapović i Sarić (2019: 149) odgovaraju da je za nju „komunikacija standardnim dijalektom (i to baš njezinom verzijom standarda) jedina “pravilna” i vrijedna, a nestandardni su varijeteti (...) jednaki *ne-jeziku*, budući da ih (...) proglašava istovjetnim neverbalnoj komunikaciji“. Ističu i da je „njezina samouvjerenost

u izvrtanje pojmova“ obrnuto proporcionalna poznavanju osnova lingvistike. Kao kritiku izdvajaju i termine koje Opačić upotrebljava pri izražavanju negodovanja zbog nepoznavanja pravopisnih pravila, pa je tako jednom prilikom u radijskoj emisiji *Jezik i predrasude* takve ljude okarakterizirala kao kao „poluinteligentne“ (2019: 148). S obzirom na to da se radilo o kritici primjera *ljepo i kćerka*, Starčević, Kapović i Sarić staju u obranu kritiziranih govornika, tvrdeći da je „stvar (...) u tome da je dotični govornik riječi zapisao onako kako ih on (i mnogi drugi) doista izgovaraju“, opravdavajući nerazlikovanje glasova *č* i *ć*, kao obilježje brojnih organskih idioma u Hrvatskoj. Iako i sami ističu da je nedvojbeno riječ o odstupanju od službenog pravopisa, mišljenja su da „nema razloga za uvrede i čuđenje jer je tu riječ samo o doslovnu zapisu realnoga jezika“ te da takvi zapisi s lingvističke strane „nisu irelevantni jer nam ukazuju na realne karakteristike govornoga jezika“ (2019: 148). Nadalje, njezino protivljenje pojedinim neologizmima, primjerice uvriježenom neologizmu *izbornik* koji je zamijenio staru riječ *selektor*, vide kao sukob tradicije i purizma te „žaljenje za “starim dobrim vremenima” kada su knezovi birali kraljeve, a riječi imale “prava značenja”“, uz što nadodaju da je sasvim uobičajena pojava da riječi dobivaju nova značenja te da „nema nikakvog razloga jadikovati“ nad time što su pojedini izrazi izašli iz uporabe (2019: 237). Isto tako, osvrnuvši se na njezine knjige *Hrvatski u zagradama* te *Hrvatski ni u zagradama*, smatraju da „iza svega (...) stoji neznanstveni strah od jezičnih promjena i purističko-ksenofobni otpor utjecaju engleskoga jezika“ (2019: 247), što potkrepljuju primjerom proširenja značenja riječi *afeta* na ljubavnu vezu, pod utjecajem engleskog izraza *have an affair*, objašnjujući da za takav otpor nema potrebe jer je, kako navode, uobičajeno da riječi imaju više, ponekad vrlo različitih, značenja „jer to dopušta princip jezične ekonomičnosti“ (2019: 247). Nadalje, kao odgovor na ranije spomenutu tvrdnju Nives Opačić koja glasi da bi se *kontaktirati* isključivo trebalo *s nekim*, a ne *nekoga*, posebice jer konstrukcija dolazi izravno iz latinskog jezika te već sadrži *con/kon* (u značenju *s*), Starčević, Kapović i Sarić (2019: 248) napominju da „sufiks *-irati* jasno ukazuje na njemački kao jezik posrednik. U njemačkom su obje rekcije moguće, direktna i s prijedložnom skupinom. (...) Danas *kontaktirati* u našem jeziku ima dvije moguće rekcije (...) i može se pretpostaviti da su obje uvoz pa se postavlja pitanje zašto bi obrazac iz njemačkog bio bolji za naš jezik od obrasca iz engleskog?“. Osim toga, ističu (2019: 249) i činjenicu da, u preskriptivističkom pogledu, to što u riječi već postoji prefiks *kon* ne ide u prilog tome da je ispravno glagol upotrijebiti s instrumentalom. To je, naprotiv, „argument *protiv* kontaktiranja s nekim – dvaput se izriče isti sadržaj, a preskriptivna nastojanja inače oštro kritiziraju takve pojave“ vodeći se ideologijom antiredundancije. Pitaju se, dovodeći problematiku do apsurd, „nije li zapravo tradicionalna konstrukcija s prijedložnom skupinom “iskrivljenje” uzoritoga

latinskog jezika? Pazi li onda engleski jezik više na “pravilnost” i strogu etimološku “čistoću” te, u konačnici, je li engleski jezik “ispravniji” od hrvatskoga?“. Napominju da ovakva „besmislena pitanja“ postavljaju kako bi pokazali da u stoljeću u kojem živimo nema smisla misliti „da bi hrvatske riječi trebale slijediti gramatiku korijenom povezanih riječi u latinskome“, te da je „smiješno kada se priziva etimološka analiza koja zapravo pobija preskriptivističke navode i težnje“ (2019: 249). Nadalje, kritiziraju i njezin „negativan i omalovažavajuć vrijednosni sud prema nestandardnim dijalektima“, posebno ranije spomenuto uspoređivanje razgovornog jezika s odlaskom u kazalište „u gumenim čizmama“, a njezino poistovjećivanje razgovornog jezika s kršenjem bontona vide kao znanstveno promašen i „politički duboko manipulativan“ postupak „serviran kao navodna briga za jezik dok se zapravo radi (...) o interesima za bolju prodaju vlastitog “savjetnika” i postavljanju sebe u nadmoćnu simboličku poziciju u društvu“. Navode i da je, ako se želi steći preskriptivistički kapital, „potrebno populaciji inducirati (...) strah od jezika“, odnosno stereotipe poput “svi krivo govore” i “svi su nepristojni” (2019: 256). Iako Opačić jednom prilikom napominje da nijedan njezin jezični savjet nije diktat, već prijedlog (*Jezik i predrasude*, 15. 12. 2015), Starčević, Kapović i Sarić (2019: 257) ističu da se očito ipak radi o diktatu „jer onaj tko ne prihvaća savjete mora prihvatiti da je nerazuman“. Autori se dotiču se i ranije spomenute razlike glagola *zahvaliti* i *zahvaliti se*, na što Opačić često skreće pozornost, a tu polemiku vide kao „monosemonimičko inzistiranje na razlici“ spomenutih glagola te kritiziraju njezinu „prividnu deskriptivnost“ („tako je to u jeziku“) tvrdeći da nema konkretnog objašnjenja za „progon“ povratnog glagola (2019: 297). Nadalje, u svojoj kritici već spomenute „ideologije antiredundancije“, odnosno preskriptivističke težnje ka izbjegavanju pleonazama, dotiču se i kritika koje Opačić upućuje prethodno spomenutim primjerima *oko dvadesetak* i *skoncentrirati se*. Iako navode da izraz *oko dvadesetak* doista jest redundantan, Starčević, Kapović i Sarić napominju da ipak „nema znanstvenog razloga prema kojemu bi to bio višak koji treba svjesno odbacivati ili na čijoj bi eliminaciji iz jezika trebalo raditi, kao što dva bubrega ili dva oka nisu višak samo zato što možemo živjeti i s jednim od tih organa“. Nadodaju i da je ovaj princip „čišćenja jezika“ od redundancije neznanstven te da se provodi nedosljedno, a kada bi se provodio dosljedno, „onda bi (...) također bilo pogrešno slagati imenicu i pridjev u ženskom rodu jer ako kažemo *dobra profesorica*, mi dvaput ponavljamo informaciju o ženskom rodu“ (2019: 313). Autori ukazuju i na preskriptivističku nedosljednost protivljenju redundanciji, pa tako „nakon što se u brojnim primjerima redundancija napada, u drugim slučajevima ona se (...) promovira, kao u inzistiranju da se upotrebljava samo *s obzirom na to da* a nipošto i (*s obzirom da*“. Navode da se, dakle, redundancija „umjetno uvodi tamo gdje u realnoj upotrebi

izostaje“ (2019: 315). Kritizira se i njezino izbjegavanje oblika koji su sličniji srpskom jeziku pa je tako priklanjanje obliku *materinski* pored *materinji* (jezik) izazvalo neslaganje kolega, koji ironično napominju da je stoga „bolje da nestanu čak i hrvatske riječi koju nalikuju srpskome“ (2019: 342).

Starčević, Kapović i Sarić nadodaju da je teško „ne zapitati se koja je točno motivacija ovih autora. Prazne stranice savjetnikâ koje trebaju ispisati nekim sadržajem, pa makar i besmislenim, ili pak neodoljiva potreba da se u jeziku propisuje, zabranjuje, izbacuje i pošto-poto nešto forsira?“ (2019: 273). Ističu i da na pojedina pitanja, poput onih zašto se određeni oblik neke riječi smatra nepravilnim, nema smisla niti nuditi odgovor jer je „jedno od temeljnih obilježja preskriptivizma gotovo potpuna neosnovanost“, a kao još jednu izravnu kritiku preskriptivistima i određivanju (ne)ispravnosti pojedinog izraza ističu da je „sve što se stvarno govori preskriptivistima (...) sumnjivo i poželjno je da se zamijeni nečim što se ne govori. Jer čime bi se inače oni bavili?“ (2019: 292). Još jednom iznose svoj negativni pogled na preskriptivizam tvrdeći da njegovi zagovornici ne znaju jednostavno objasniti što je standardno, a što nije, već „automatski govore u neznanstvenim parametrima “krivog” i “pravilnog”“, kakva bi se terminologija, prema njihovom mišljenju trebala prestati upotrebljavati (2019: 317).

Kao odgovor na upućene kritike, ali i općeniti stav spomenutih autora izražen u knjizi *Jeziku je svejedno*, Marko Alerić progovara da „hrvatskom narodu nije svejedno“ te da stoga „ne može biti ni jeziku“¹¹, a samu knjigu vidi kao vrstu dekonstrukcije standardnog jezika i obrazovnog sustava ističući kako njezini autori „nisu kroatistički znanstvenici“, a svojim izjavama „ruše jednu od sastavnica“ standardnog jezika – onu koja se tiče normiranja standarda. Njihova liberalna jezična stajališta kritizira izjavom da bi „mogućnost neprestane promjene jezičnog znaka“ (što autori spomenute knjige izravno ili neizravno sugeriraju) dovela dao toga da „svaki pojedinac jezične znakove upotrebljava i dekodira u skladu s vlastitim pravilima“, što bi u konačnici rezultiralo krajem uspješne komunikacije u široj jezičnoj zajednici. Nadalje, Alerić ističe da „autori prešućuju činjenicu da se standardni jezici (...) oblikuju kako bi se omogućila jednostavnija i što je moguće trajnija komunikacija“, kao i činjenicu da „standardni jezik nije onaj materinski idiom kojim se ovladava nesvjesno“, već svjesno, uz veći ili manji napor. Neprihvatljivim, nadalje, smatra i „mišljenje autora da je poučavanje hrvatskoga standardnog jezika, koje uvijek podrazumijeva i metodu ispravljanja, diskriminacija ili omalovažavanje osobe koja se poučava“ - naprotiv, mogućnost ovladavanja normom standardnog jezika putem

¹¹ <https://www.vecernji.hr/kultura/hrvatskom-narodu-nije-svejedno-ne-moze-biti-ni-jeziku-1364151> (1. 8. 2023.)

obrazovnog sustava Alerić vidi kao privilegij „izboren tek prije dvjestotinjak godina“. Zaključuje da u knjizi *Jeziku je svejedno* „nisu uzete u obzir općenito prihvaćene standarološke znanstvene spoznaje“ te da u njoj „nije dana projekcija koncepcije zamišljenog jezika šire društvene zajednice“.¹²

7. Interes i razumijevanje šire zajednice

Na pitanje novinara „vole li ljudi ispravno govoriti hrvatski jezik“, Marko Alerić odgovara potvrdno. „Ljudi vole znati što je u jeziku pravilno i zaista nikada nisam doživio da bi mi netko rekao da ga jezik ne zanima, da mu je svejedno kako govori i piše.“ Navodi i da profesori, kao „poučavatelji standardnog jezičnog oblika“ imaju dužnost omogućiti govornicima njihovo pravo da budu „poučeni kako je u standardnom jeziku pravilno“ (HRT, 359 Pozitivno, 22. 5. 2022.). Ističe da je interes zajednice sve veći i veći te da mu se ljudi različite životne dobi javljaju s brojnim upitima, a na internetskim stranicama i društvenim mrežama platforme *Jezikomat* „rješavaju razne kvizove i prate objave“ (Televizija Student, *Digitalna platforma Jezikomat*, 7. 6. 2023.). Nives Opačić dijeli gotovo ista iskustva te ističe da osim samog objašnjenja zašto je određeni oblik pravilniji, narodu pokušava svaki primjer i potkrijepiti. Ističe da je tim načinom dobila velik broj pozitivnih reakcija jer „svatko tko želi saznati što je bolje u hrvatskom jeziku – pa još ako dobije i stručne argumente utemeljene na kroatističkoj znanosti – obično prihvati rješenja koja nudim, ne smatrajući ih diktatorski nametnutima“ (Starčević, Kapović, Sarić, 2019: 112).

S druge strane liberalniji prethodno spomenuti jezikoslovci – Starčević, Kapović i Sarić (2019: 158) drugačijeg su stava te smatraju da pretjerano pojašnjavanje pravila („preskriptivističko savjetodavljenje“) može dovesti do još većih nejasnoća i, u konačnici, pogrešne upotrebe ranije poznatih oblika. Ističu da „žrtve preskriptivističkog savjetodavljenja (a to smo, barem povremeno, više-manje svi)“ s određenim savjetima često imaju problema i „ne uspijevaju pohvatati točna pravila, a pokušavaju unatoč tome “pravilno” govoriti. Zbog toga ponekad njihova produkcija, na užas preskriptivista, opet odudara od one koju zagovaraju jezični čuvari.“. Navode da tako preskriptivisti zagovaraju strogo poštivanje deklinacije *kći* (nominativ) – *kćer* (akuzativ). „Dakle, *to je moja kći*, ali *vidio sam svoju kćer*. U spontanom se govoru pak obično upotrebljava samo oblik (*k*)ćer u oba padeža (*to je moja kćer*)“. S obzirom

¹² <https://www.vecernji.hr/kultura/hrvatskom-narodu-nije-svejedno-ne-moze-biti-ni-jeziku-1364151> (1. 8. 2023.)

na to da „prosječan govornik ne razmišlja o padežima i ne razumije do kraja preskriptivističko negodovanje zbog oblika *kćer* u nominativu, vrlo lako može zaključiti da je oblik *kćer* “nepravilan” sâm po sebi i u svim padežima. Tada u situacijama u kojima želi govoriti “pravilno” oblik *kći* počne koristiti ne samo u nominativu nego i u akuzativu (vidio sam svoju *kći*), gdje se to u spontanom govoru ne očekuje, a to ne traže niti preskriptivisti“ (2019: 158).

Iako određeni jezični oblici ponekad zaista mogu govornicima stvoriti dodatne nedoumice i povremeno ih uputiti na krivi trag, veliki broj upita i komentara na mrežnim stranicama platforme *Jezikomat*, ali i na ostalim internetskim platformama i radijskim i televizijskim emisijama ipak upućuje na zanimanje velikog broja govornika hrvatskoga jezika te njihovu težnju ka pravilnoj upotrebi gramatičke i pravopisne norme.

S obzirom na to da se prikazani zaključci mogu okarakterizirati kao paušalni, odnosno nepotvrđeni i neprecizni, provedeno je istraživanje na malom uzorku studenata kroatistike u svrhu ispitivanja stavova prema spomenutim pristupima jezičnoj normi. U istraživanju je sudjelovalo 15 studenata treće godine preddiplomskog studija hrvatskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Splitu koji su iznijeli svoje poglede na odabrane tvrdnje spomenutih jezikoslovaca analizirane u ovom radu. Pitanja su formirana na način da sadržavaju isključivo izabrane tvrdnje (bez imenovanja autora), a studenti su svoj stav izrazili odabirom jedne od pet opcija koje variraju od „u potpunosti se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Iz rezultata se zaključuje da se velik broj ispitanika (40 %) slaže ili se u potpunosti slaže (26,7 %) s tvrdnjom Marka Alerića da hrvatski jezik nužno mora biti propisan pravilima. Nekolicina njih (20 %) ipak smatra da to ne bi nužno trebao biti slučaj, priklanjajući se time stavovima spomenutih deskriptivista. Ostatak ispitanika nije izrazio konkretan stav. Nadalje, najveći broj ispitanika (86,7 %) u potpunosti se slaže s Alerićevom tvrdnjom da službena pisana komunikacija nedvojbeno treba biti na standardnom jeziku, dok je ostatak odabrao manje izražajnu, ali i dalje potvrdnu opciju („slažem se“). Ovo je ujedno i jedina tvrdnja koja nije izazvala neslaganje ni u jednog ispitanika. Nadalje, tvrdnja koja glasi da osobe koje se bune protiv standarda idu linijom manjeg otpora, i dalje u duhu Alerićeva preskriptivizma, izazvala je vrlo raznolike reakcije, odnosno barem je jednom odabrana svaka od ponuđenih opcija. Naime, 20 % sudionika slaže se, a 26,7 % u potpunosti se slaže s navedenom tvrdnjom, dok se najveći postotak (33,3 %) ipak ne priklanja takvim stavovima. 6,7% sudionika u potpunosti se ne slaže s navedenom tvrdnjom, a ostatak nema jasno formiran stav u vezi spomenute tvrdnje. Ispitani su stavovi i prema određenim stajalištima Nives Opačić, pa se tako velik postotak ispitanika (60 %) slaže s

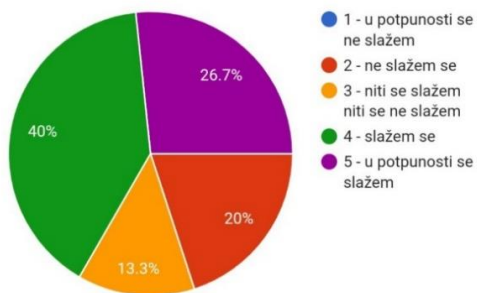
njezinom kritikom odnosa Hrvata prema svome jeziku kojom tvrdi da su „glavni krivci“ zanemarivanja hrvatskog jezika upravo njegovi govornici. Pojedini ispitanici vrlo su oštrog stava u vezi spomenute tematike, zbog čega se 26,7 % njih u potpunosti slaže sa spomenutom kritikom. Ipak, nekolicina ispitanika (13,3 %) ne slaže se sa spomenutom tvrdnjom, odnosno problem zanemarivanja hrvatskog jezika ne vidi u samim Hrvatima. Nadalje, unatoč tome što i preksriptivisti i deskriptivisti podupiru stav da su pravopisna pravila hrvatskog jezika nerijetko zbunjujuća, određeni postotak ispitanika ipak ne dijeli takvo mišljenje. Naime, 33,3 % ispitanika nije izrazilo konkretan stav u vezi sa spomenutom problematikom, dok se 6,7 % ispitanika hrvatski pravopis ne vidi kao zbunjujuć. Ipak, najveći se postotak ispitanika (40 %) slaže sa spomenutom tvrdnjom, dok 20 % ispitanika u potpunosti smatra određena pravopisna pravila hrvatskog jezika zbunjujućima. Nakon iznesenih preskriptivističkih tvrdnji, prikazane su i one deskriptivističke. Kao prva od takvih istaknuta je u radu često spominjanja tvrdnja Starčevića, Kapovića i Sarić koja glasi da cilj lingvistike ne bi trebao biti propisivanje pravila, već isključivo opis i analiza jezika. Ova se tvrdnja pokazala kao jedna od najspornijih, a činjenica da je čak 53,3 % ispitanika na spomenutu tvrdnju odgovorilo opcijom „niti se slažem niti se ne slažem“ ukazuje na to da je ova tematika prilično nerazjašnjena, odnosno nedovoljan je broj puta bila predmetom rasprave među studentima, zbog čega ih većina nije razvila čvrsto mišljenje. 26,6 % ispitanika slaže se sa spomenutom tvrdnjom, od čega se 13,3 % u potpunosti slaže s navedenim pogledom na jezik, čime jasno zastupa deskriptivistička stajališta. 20 % sudionika ne slaže se sa spomenutom tvrdnjom, što ukazuje na činjenicu da je priklanjanje mišljenjima preskriptivista ipak u manjini. Sljedeća tvrdnja također pripada spomenutim zagovornicima deskriptivizma, a glasi, kako je više puta spomenuto u radu, da u jeziku ne postoji ništa „pravilno“ ili „nepravilno“, već jezik isključivo postoji i kao takav je u stalnoj promjeni. Ova je tvrdnja također izazvala podvojena mišljenja pa se tako 46,7 % ispitanika slaže s tvrdnjom, od kojih se 26,7 % u potpunosti slaže. Ipak 33,3 % ispitanika ne slaže se s navedenom tvrdnjom, dok se 6,7 % u potpunosti ne slaže, odnosno ne zastupa deskriptivistička stajališta. Ostatak ispitanika nije se priklonio ni jednom pristupu. Posljednja je tvrdnja upravo Mate Kapovića, a glasi da je govornik uvijek u pravu te da se ne smije kazati da netko ne poznaje svoj jezik samo zato što ne slijedi pravopisna pravila. I ovaj je, kao i prethodno spomenuti deskriptivistički pogledi na jezik, kod ispitanika izazvao različite reakcije pa se tako 33,3 % ispitanika slaže, od kojih se 20 % u potpunosti slaže sa spomenutim stajalištem. S druge strane, velik broj ispitanika (53,3 %) ipak se ne slaže s navedenom tvrdnjom, od kojih se 13,3 % u potpunosti ne slaže, odnosno u potpunosti ne zastupa prikazana deskriptivistička stajališta. Ostatak ispitanika neutralnog je stajališta u vezi s navedenom tvrdnjom.

Rezultati pokazuju da ispitanici uzorak studenata kroatistike nema jednoglasan stav prema analiziranim pristupima jezičnoj normi, što dodatno objašnjava i potvrđuje razlog učestalih polemika među jezikoslovcima u vezi s prikazanom problematikom.

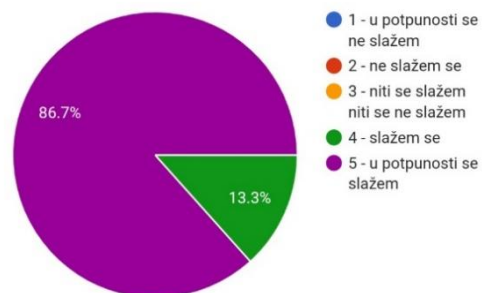
Prikazani rezultati ostavljaju prostor za daljnja istraživanja koja bi mogla uključiti veći broj ispitanika i prikazati više različitih stavova spomenutih (ali i ostalih) jezikoslovaca te time proširiti spoznaje o analiziranoj tematici.

U nastavku se nalaze analizirane tvrdnje te grafički prikaz rezultata provedenog istraživanja.

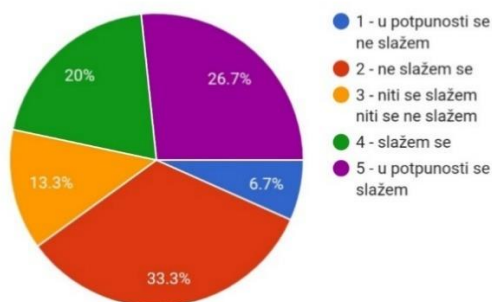
Hrvatski jezik nužno mora biti propisan pravilima.

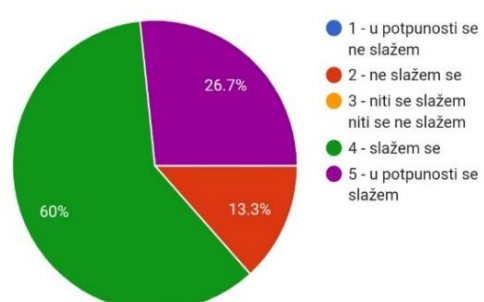
Službena pisana komunikacija nedvojbeno mora biti na standardnom jeziku.

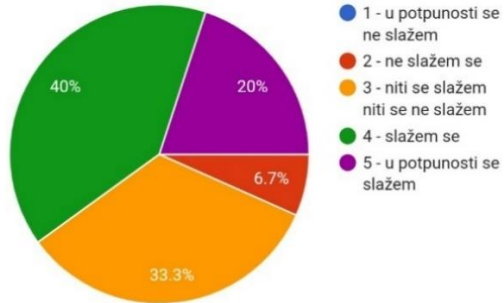
Oni koji se bune protiv standardnog jezika idu linijom manjeg otpora.

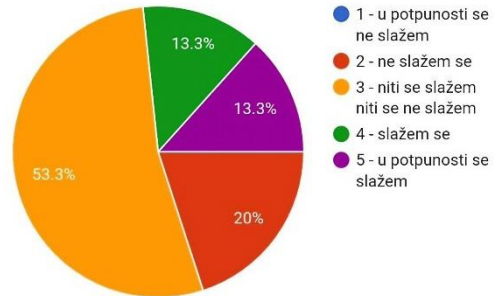
"Glavni krivci" zanemarivanja hrvatskog jezika upravo su njegovi govornici.

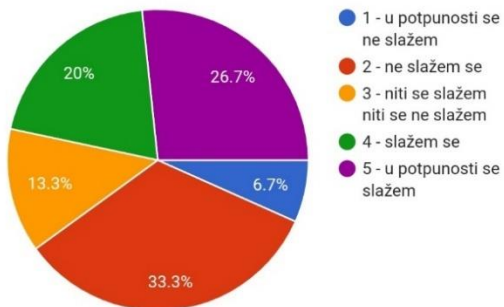
Pravopisna su pravila često zbunjujuća.

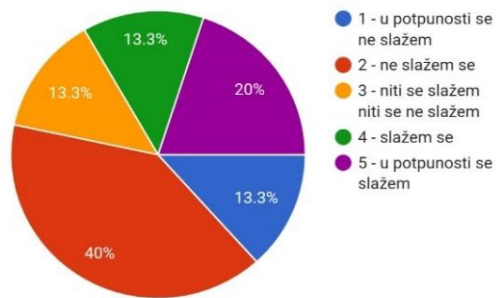
Cilj lingvistike ne bi trebao biti propisivanje pravila, već isključivo opis i analiza jezika.

U jeziku ne postoji ništa "pravilno" ili "nepravilno", već jezik isključivo postoji i kao takav je u stalnoj promjeni.

Govornik je uvijek u pravu i ne smije se kazati da netko ne poznaje svoj jezik samo zato što ne slijedi pravopisna pravila.

8. Zaključak

Ovaj je rad prikazao različite pristupe suvremenih jezikoslovaca aktualnoj tematici – gramatičkoj i pravopisnoj normi. Zaključuje se da jezikoslovci preskriptivističkih interesa, Marko Alerić i Nives Opačić, smatraju da hrvatski jezik treba biti strogo normiran i propisan pravilima te svojim savjetima nastoje govornicima ponuditi odgovor na jezična pitanja. S druge strane, zagovornici deskriptivizma, Mate Kapović, Anđel Starčević i Daliborka Sarić, pružaju drugačije poglede na jezik, ulogu jezikoslovaca u društvu te lingvistiku općenito. Lingvistika bi, prema njihovom mišljenju, trebala samo *opisivati* jezične pojave, a nipošto *propisivati* zakonitosti, zbog čega se ni jedan jezični segment kao takav ne bi trebao nazivati ispravnim, odnosno neispravnim, već isključivo standardnim ili nestandardnim. Upravo zbog toga smatraju da standard treba promatrati isključivo kao jednu od različitih jezičnih varijanti koja je jednako vrijedna kao i sve druge varijante. Međusobnom kritikom spomenutih jezikoslovaca, posebno onom upućenom preskriptivistima, zaključuje se da je čak i strogu normiranost, odnosno jezične zakone, ponekad moguće osporiti detaljnim proučavanjem etimologije riječi te povijesnog slijeda u jeziku, što je, primjerice, uočljivo u Kapovićevom opovrgavanju određenih oblika koje oštro zagovaraju preskriptivisti. S druge strane, istaknuti preskriptivisti, posebno Marko Alerić, ističu kako za takvu kritiku nema mjesta među hrvatskim jezikom i narodom te propitkuje samu valjanost kritike uzevši u obzir da su je uputili opći lingvisti, a ne kroatisti. Zaključuje se, dakle, da ne postoji jedan ispravan pristup jezičnoj normi, već da je on, između ostalog, rezultat i izvanjezičnih čimbenika, uglavnom političkog karaktera. Potrebno je izdvojiti i činjenicu da, iako neki od spomenutih jezikoslovaca ističu da se za jezične zakone sve manje i manje mari, ipak postoji velik broj govornika koji svojim upitima i komentarima pokazuju interes za ovladavanjem jezičnom normom, koja se nerijetko promatra kao proces cjeloživotnog učenja. Unatoč interesu govornika prema jezičnim zakonitostima, rezultati istraživanja provedeni na manjem uzorku studenata hrvatskog jezika i književnosti pokazuju da su stavovi u vezi s navedenom problematikom izrazito neujednačeni, što objašnjava razlog dugogodišnjih polemika među suvremenim jezikoslovcima.

9. Sažetak

Uzevši u obzir činjenicu da se proučavajući hrvatsku gramatiku i pravopis nerijetko može naići na jezične dvojbe, nije iznenađujuće da se među jezikoslovcima formiraju različiti jezični stavovi koji dovode do čestih jezičnih polemika. U ovom su radu predstavljena dva različita pristupa suvremenih jezikoslovaca gramatičkoj i pravopisnoj normi hrvatskog jezika – preskriptivistički i deskriptivistički. Prvi pristup zagovaraju Marko Alerić i Nives Opačić, zalažući se za jezik propisan zakonom, a svojim djelovanjem u raznim sferama društvenog života nastoje govornicima hrvatskog jezika što više približiti jezičnu normu te im tako smanjiti dvojbe i omogućiti što ispravnije služenje jezikom. S druge strane, lingvisti Mate Kapović, Anđel Starčević i Daliborka Sarić mišljenja su da se jezične pojave ne bi trebale propisivati, već isključivo opisivati, što upućuje na znatno liberalniji pogled na jezik u kojem je standard promatran isključivo kao jedan od više različitih jezičnih varijeteta, zbog čega spomenuti jezikoslovci nisu zagovornici strogo propisane jezične norme. Jezikoslovci argumentiranim kritikama upućuju na neslaganje s oprečnim stavovima svojih kolega ukazujući na to da su različiti pristupi jezičnoj normi uglavnom rezultat različitih društvenih okolnosti, a nerijetko i političkih opredjeljenja. Iako preskriptivisti ukazuju na svakodnevni interes šire zajednice prema pravilnoj upotrebi jezičnih zakonitosti, rezultati provedenog istraživanja pokazuju izrazito neujednačene stavove studenata hrvatskog jezika i književnosti u vezi s analiziranom problematikom, što potvrđuje razloge neprestanih polemika prikazanih u radu.

Ključne riječi: jezična norma, gramatika, pravopis, preskriptivizam, deskriptivizam

10. Abstract

The approach of contemporary linguists to grammatical and orthographic norms

Considering the fact that Croatian grammar and orthography often encounter linguistic doubts, it is not surprising that linguists form different opinions towards language norms, which leads to frequent linguistic polemics. This paper presents two different approaches of contemporary linguists to the grammatical and orthographic norms of the Croatian language - prescriptivist and descriptivist. The first approach is advocated by Marko Alerić and Nives Opačić, who stand for the language prescribed by law and, through their activities in various spheres of social life, strive to bring the Croatian people as close as possible to the linguistic norm, in order to reduce their linguistic doubts and enable them to use the language as correctly as possible. On the other hand, linguists Mate Kapović, Anđel Starčević and Daliborka Sarić think that linguistic phenomena should not be prescribed, but only described, which points to a much more liberal view of the language, in which the standard is seen only as one of many different varieties of the language. Linguists, using argued criticisms, point out their disagreement with the conflicting position of their colleagues and show that different approaches to the language norm are mainly the result of different social circumstances, as well as political commitments. Although the prescriptivists point out the constant interest of the wider community in the correct use of language norms, the results of the research indicate extremely uneven opinions of students of Croatian language and literature in relation to the analyzed issue, which confirms the reasons for the constant polemics presented in the paper.

Keywords: language norm, grammar, orthography, prescriptivism, descriptivism

11. Literatura

Alerić, M., Gazdić-Alerić, T. (2013). *Hrvatski u upotrebi*. Zagreb: Profil

Kapović, M. (2011). *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam

Opačić, N. (2006). *Hrvatski u zagradama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Opačić, N. (2009a). *Reci mi to kratko i jasno. Hrvatski za normalne ljude*. Zagreb: Novi liber

Opačić, N. (2014). *Novi jezični putokazi*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Pranjković, I. (2010). *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Zagreb: Disput

Samardžija, M. (1999). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska

Starčević, A., Kapović, M., Sarić, D. (2019). *Jeziku je svejedno*. Zagreb: Sandorf

12. Internetski izvori

Hrvatski se jezik voli znanjem i srcem. Hrvatska za 5, HRT, 3. 3. 2020.

Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=s2aGZwNyc0> (9. 6. 2023.)

Položaj hrvatskog jezika u javnome prostoru. Izdvojeno. Laudato TV, 10. 11. 2020.

Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=IRsqmoyigwQ> (9. 6. 2023.)

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. *Konferencija „Norma hrvatskoga standardnoga jezika u 21. stoljeću“*

Preuzeto s <https://www.info.hazu.hr/events/norma-hrvatskoga-standardnoga-jezika-u-21-stoljecu/> (11. 7. 2023.)

Jezikomat

Preuzeto s <https://www.youtube.com/@jezikomatHR> (13. 7. 2023.)

Matica hrvatska. Nives Opačić

Preuzeto s <https://www.matica.hr/knjige/autor/245/> (13. 7. 2023.)

Matica hrvatska. Mate Kapović

Preuzeto s <https://www.matica.hr/knjige/autor/371/> (13. 7. 2023.)

Jezik i predrasude. HRT, 15. 12. 2015.

Preuzeto s <https://radio.hrt.hr/slusaonica/jezik-i-predrasude> (28. 7. 2023.)

Večernji list. Reakcija Marka Alerića: *Hrvatskom narodu nije svejedno, ne može biti ni jeziku.*

Preuzeto s <https://www.vecernji.hr/kultura/hrvatskom-narodu-nije-svejedno-ne-moze-biti-ni-jeziku-1364151> (1. 8. 2023)

Grčević, M. (2022). *Jezično planiranje i Zakon o hrvatskom jeziku*. *Filologija*, (78), 35-50.

Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/281853> (6. 8. 2023.)

359 *Pozitivno*. HRT, 22. 5. 2022.

Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=6UckDEX1TJA> (7. 8. 2023.)

Digitalna platforma Jezikomat. Televizija Student, 7. 6. 2023.

Preuzeto s https://www.youtube.com/watch?v=vzJF_0z-1Ac (7. 8. 2023.)

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Andrea Krstulović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog i talijanskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13.9.2023.

Potpis AKrstulović

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Andrea Krstulović, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Pristup suvremenih jezikoslovaca gramatičkoj
i pravopisnoj normi

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 13. 9. 2022.

Potpis A. Krstulović

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Andrea Krstulović
Naslov rada: Pristup suvremenih jezikoslovaca gramatičkoj i pravopisnoj normi
Znanstveno područje: humanističke znanosti
Znanstveno polje: filologija
Vrsta rada: završni rad

Mentor/ica rada:

izv. prof. dr. sc. Tanja Brešan Ančić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

/

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Anita Runjić - Stoić

izv. prof. dr. sc. Tanja Brešan Ančić

prof. dr. sc. Marijana Tomelić Čurčin

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 13.9.2023.

Potpis studenta/studentice: AKrstulovic